

Бел. 05

Чытайце ў нумары:

Квітней, наш край!

● Апошні след Ма-

рыны ● Давер ● Звы-

чайная ● Вершы Ніла

Гілевіча ● Апавядан-

ні: „Фройляйн Геле-

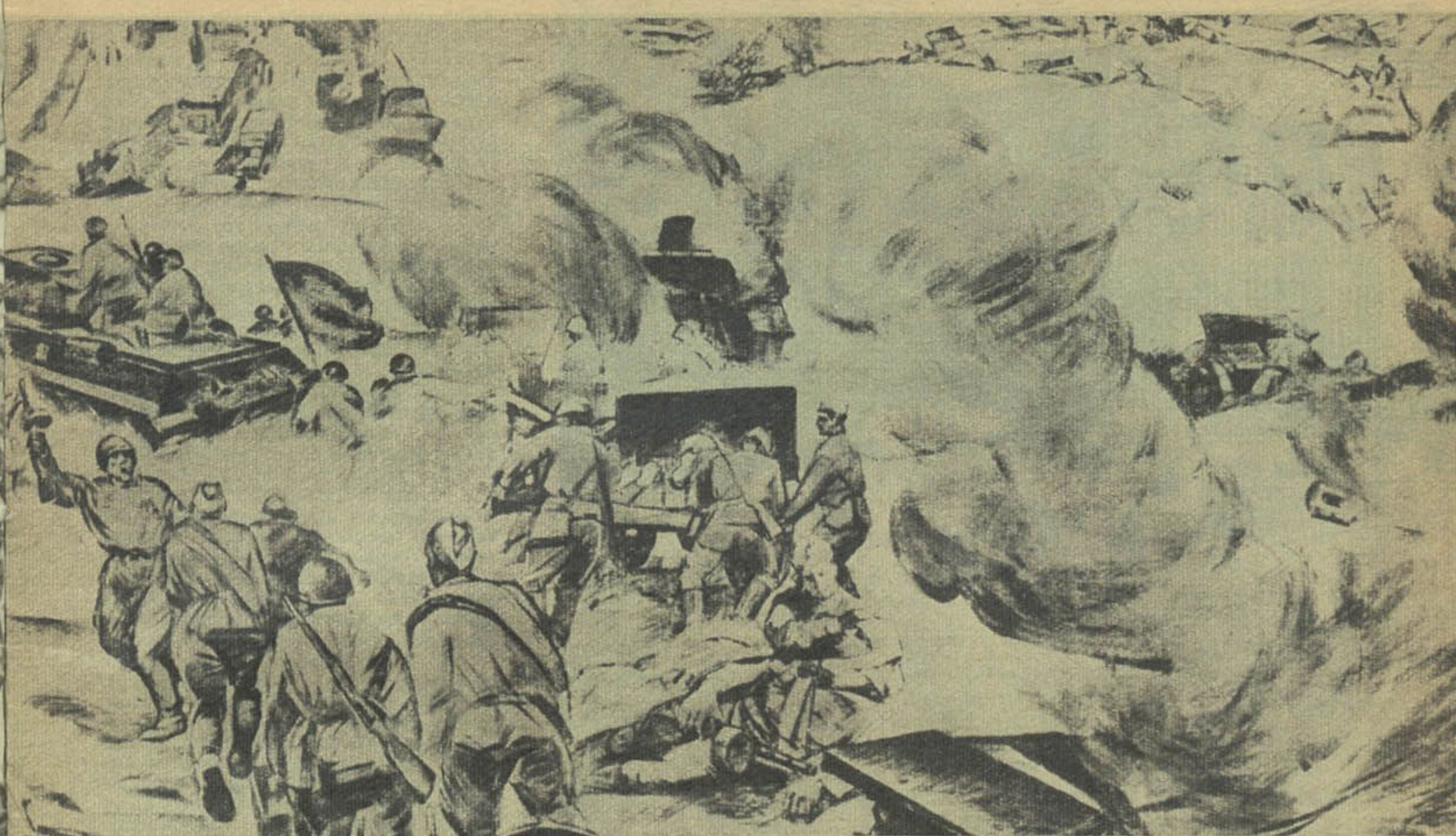
на“ і „Дзякрэты“

**работніца
і сялянка**

7

1970

«Мінскі кэцёл». Фрагмент дыярамы, якая ствараецца брыгадай мастакоў пад кіраўніцтвам П. Крохалева.

Іван КІРЭЙЧЫК

Балада

А мне прысніўся сон: яна жыва,
У халаце белым ля палаткі
ходзіць,
Запыленая ломіцца трава
Пад ботамі далёка не па модзе.
Яе салідна звалі урачом,
Цанілі, нібы тую цудадзею,

А то ж было зялёнае дзяўчо
З ласкавым імем просценькім —
Надзеяка.

Ёй верылі, казалі, што яна
Усё можа, ўсё умее, знае.
А інстытутам ёй была вайна,
Зямлянка адсырэлая лясная.
Наўздзіў яна сур'ёзнаю была...
Калі ж канаў паранены ці хворы,
То парашутны беленькі халат
У сваіх вачах самой здаваўся
чорным.

І потым плакала, схаваўшыся
ў кусты,
І кулачком сярдзіта цёрла вочы,
Здаваўся свет зусім пустым —
пусты —

У Надзейцы жыў спрадвечны
жаль дзявочы.
Тых не лічыла, колькі зберагла,
Каму добра жадала ў шлях далёкі,
А вось сябе не зберагла —

злягла
На хутары лясным і адзінокім...
Былое у нябыт сплыло.
Ды толькі памяць не здаецца
лекам...

Быў хутар — вырасла цяпер сяло
З ласкавай, мілай назвай —
Надзеяка.

...А мне прысніўся сон: яна жыва,
У халаце белым ля палаткі
ходзіць...

І верыцца, што сапраўды жыва,
Бо сны з майго дзяцінства
не падводзяць.

М. БАРСТОК

Мітынг на Сходні

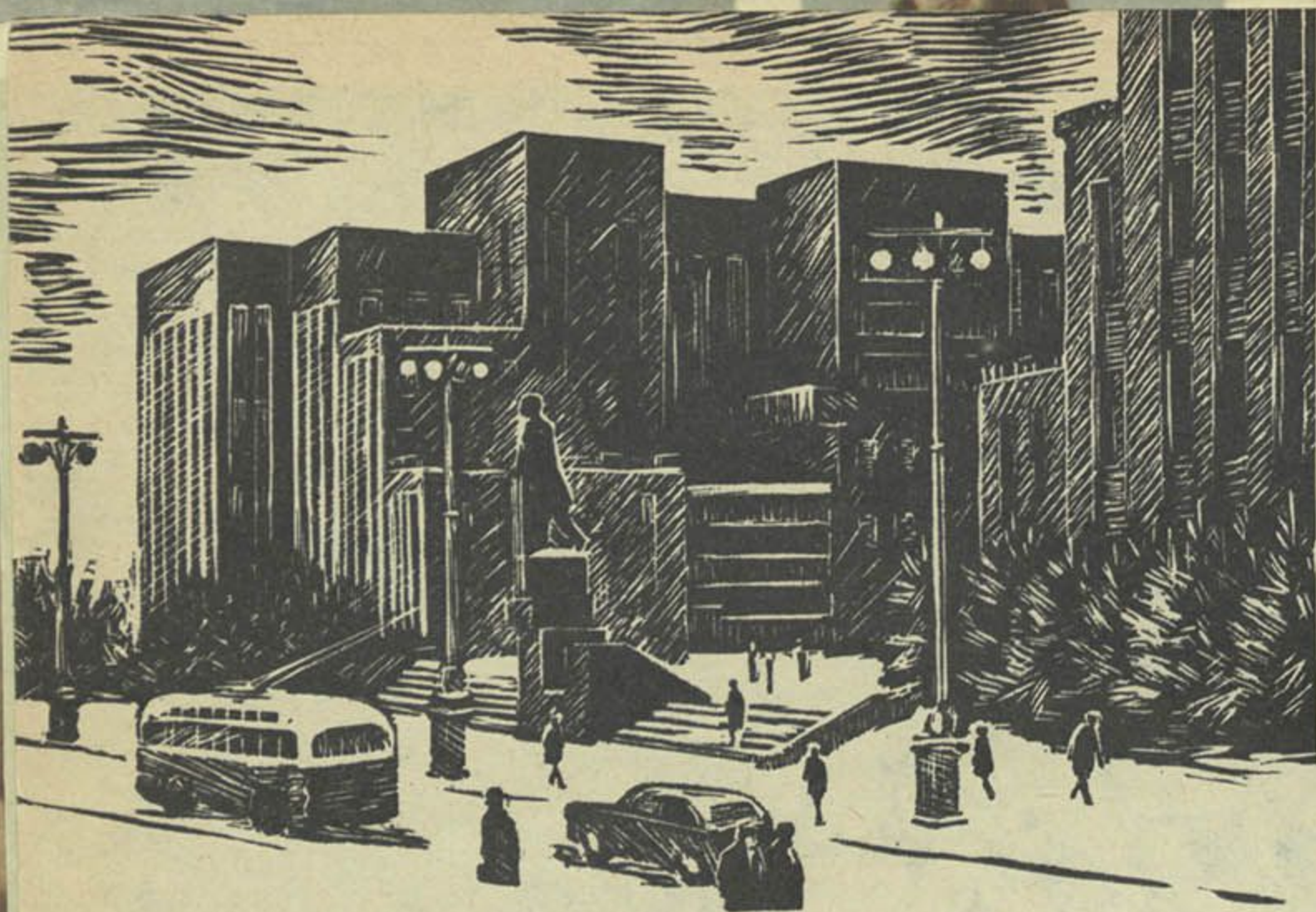
Мы забылі на холад люты
Падмаскоўных нятопленых дач,
Калі ўбачылі водсвет салюта
І сцягоў пераможных кумач,
Што ўзвіліся урад над Сходняй,
Над бяздом'ем ваенных год...
І тады ж БДУ наш паходны
Загудзеў, зашумеў пра зварот.
Гэта быў незвычайны мітынг,
Гэта быў незабыўны міг.
Паўтаралі ўсе: Мінск адбіты!
Хутка ўбачым свой родны Мінск!
Там стаялі і смех, і слёзы
Між кароткіх гарацых прамой.
І цвярдзіў усхвалёваны розум
Толькі словы: дамоў! дамоў!

3 ліпеня 1944 г.

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

работніца № 7
і сялянка ЛІПЕНЬ
1970

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПалІТЫЧНЫ І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС
ГОД ВІДАННЯ СОРАК ШОСТЫ
ВІДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ
Выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Дом урада.

КВІТНОЙ, НАШ КРАЙ!

Цёплым сонечным днём на Нямізе ля трох выгарэлых цагляных каробак ішлі кіназдымкі. З развалін колішніх дамоў шугаў густы шэры дым, а навокал гэтага відовішча тоўпіліся людзі. Маладзенькая дзяўчына шапнула сяброўцы:

— Як гэта страшна—руіны, пажары... Цяжка нават паверыць, што ўвесь наш горад гарэў, і на вуліцах ляжалі мёртвыя, і ўсюды смерць і разбурэнне...

Сяброўка моўчкі кінула галавой, і дзяўчаты цясней прытуліліся адна да адной.

Мілыя, слаўныя дзяўчаты пяцідзесятых гадоў! Якія вы шчаслівыя, што не бачылі палаючых гарадоў, шыбеніц, расстрэлаў... Пра гэта вы толькі хіба пачуеце ад старэйшых, прачытаеце ў кнізе ці пабачыце на кінаэкрane...

А тады, у сорак першым, Мінск гарэў некалькі дзён, і крывавае зарыва засцілала неба. Ішлі на ўсход бежанцы, жанчыны з дзецьмі, самых маленькіх неслі на руках або кацілі на калясачках. А горад палаў... У агні пажарышчаў гінулі тыя, хто не мог ісці, гарэла ўсё, што толькі магло гарэць, плавіліся нават шкло і жалеза. Вялікі боль нараджаў вялікую людскую сілу. Пад кіраўніцтвам партыі ішлі ў бой за свабоду і незалежнасць краіны савецкія людзі. У цяжкім зма-

ганні адолелі яны дужага і лютага ворага, памаглі народам Еўропы скинуць ярмо фашызму.

...Закончыліся кіназдымкі, развееўся ў паветры бутафорскі дым. Паволі рассыпаўся натоўп. Нейкія маўклівыя і засяроджаныя, дзве дзяўчыны-сяброўкі выходзілі з вузкай Нямігі на шырокі прасцяг. А побач шумела няспынным патокам машын цудоўная Паркавая магістраль, імкнуліся ў неба высачэзныя гмахі з бетону і

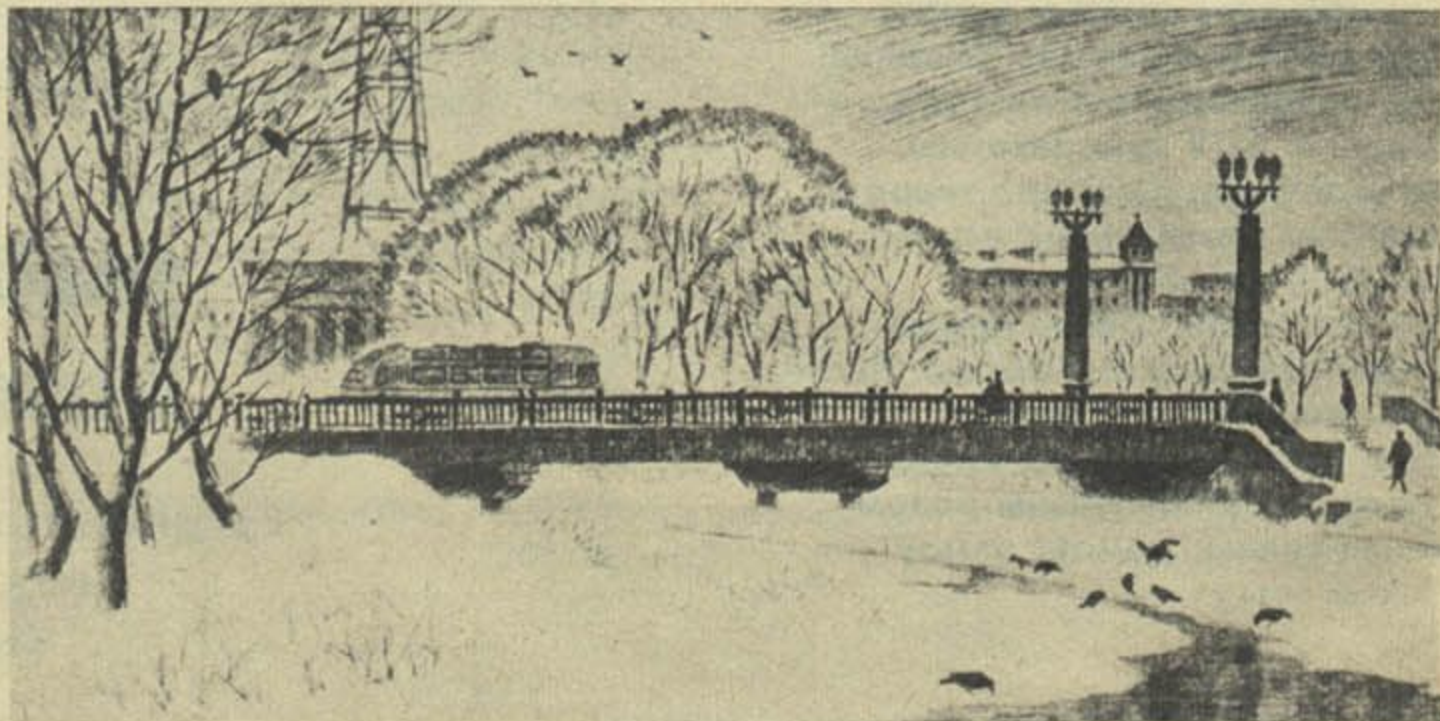
шкла, цякла людская плынь да дзвярэй Палаца спорту, дзівоснага ў сваім зграбным харакце. І думалася: гэта ж для вас, юнакі і дзяўчаты пяцідзесятых гадоў, узведзены цудоўныя будынкі, пабудаваны карпусы ўніверсітэта, інстытутаў, тэхнікумаў, фабрык і заводаў. Кожны з вас здолее знайсці сабе любімую справу: выпускаць аўтамабілі ці трактары, друкаваць кнігі ці рабіць ручныя элегантныя гадзіннікі, шыць прыгожую вопратку ці абутак. Моладзь Мінска, як і моладзь усіх гарадоў і вёсак рэспублікі, мае магчымасць выбраць прафесію па душы, ствараць матэрыяльныя і духоўныя багацці для народа.

Ёсць векапомны дзень, які ўвайшоў у светлай радасцю ў жыццё беларускага народа,—гэта дзень вызвалення Мінска, а разам з ім і ўсёй рэспублікі, ад фашысцкай навалы. Трэцяе ліпеня... Цяпер гэта нібыта звычайны рабочы дзень, напоўнены звычайнымі клопатамі і радасцямі, вытворчымі здзяйсненнямі для рабочага, няспыннымі пошукамі адкрыцця для вучонага, асалодай летніх канікулаў для студэнта ці школьніка. Але дзень гэты будзе ўслаўляцца ў вяках. Старэйшыя жыхары горада раскажуць моладзі пра незабыўную радасць сустрэчы з воінамі-вызваліцелямі, пра тую хвалючую мінуту, калі чырвоны сцяг зноў узвіўся над Домам урада, узвіўся і горда лунаў над горадам. А горада па сутнасці не было. Ён ляжаў у руінах, як і сотні іншых нашых гарадоў і паселішчаў.

Жыццё пачыналася нанова. Адрэз пасля вызвалення ад фашысцкіх захопнікаў людзі ўзялі ў рукі рыдлёўкі і сталі расчышчаць руіны. Рабочы ішоў адбудоўваць свой завод, настаўнік—аднаўляць разбураную школу. І так дзень за днём. На дапамогу нам, беларусам, прыйшлі працоўныя іншых рэспублік, прыйшоў старэйшы брат—вялікі рускі народ. Пра нас паклапаціліся партыя і ўрад Савецкага Саюза. Да нас пасылаі будаўнічыя матэрыялы, нам памагалі сваімі добрымі і ўмелымі рукамі людзі розных нацыянальнасцей. Мы памятаем пра гэта і шчыра дзякуем сваім сябрам.

Цяпер наш горад часта наведваюць госці з розных рэспублік, да нас пры-

На Свіслачы

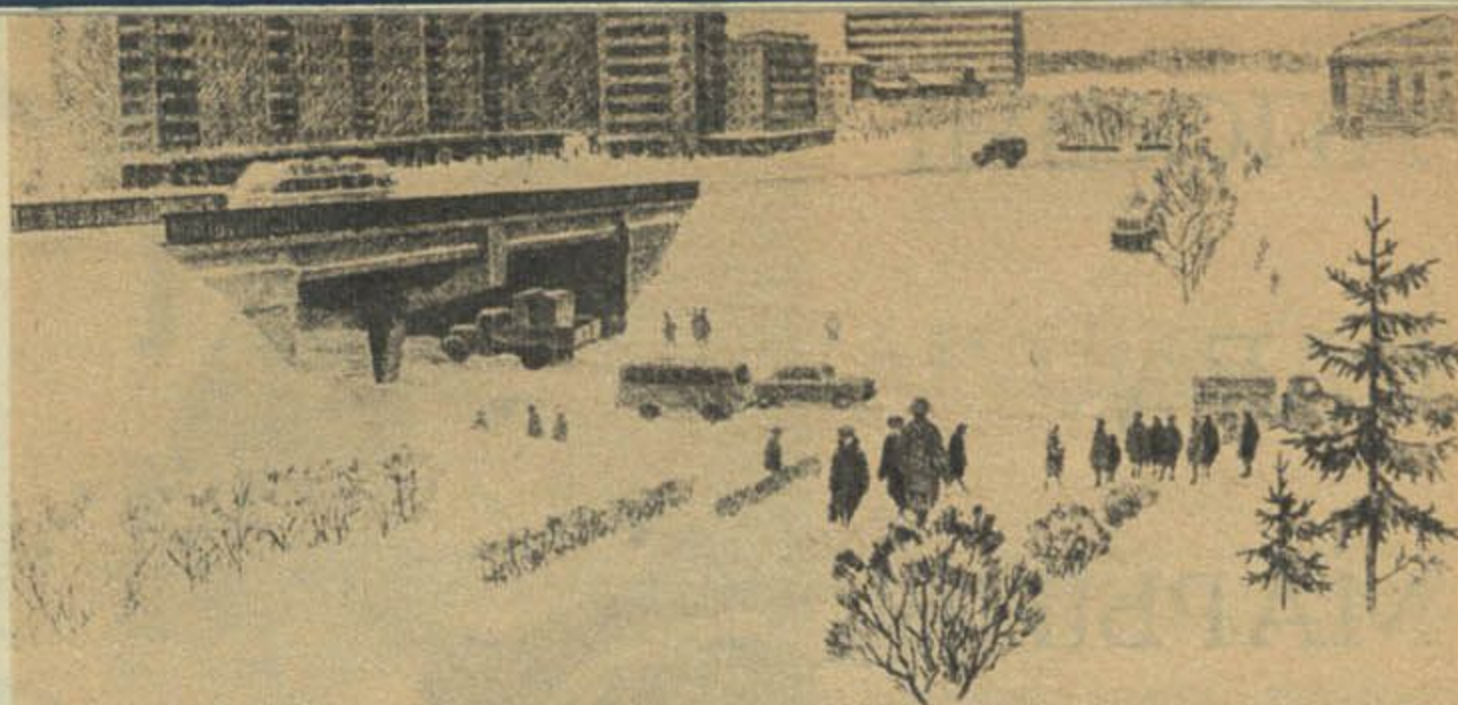
язджаюць замежныя турысты. І ўсе яны захапляюцца прыгажосцю беларускай сталіцы.

Мы законна ганарымся сваім горадам, яго шматлікімі прадпрыемствамі, светлымі школамі, новымі мікрараёнамі. Растуць вялікія кінатэатры на вуліцы Багдана Хмяльніцкага і ў мікрараёне Харкаўскай вуліцы. У Заводскім раёне ўзводзіцца шаснаццаціпавярховая гасцініца. Адна за адной уздымаюцца новыя паліклінікі, аснашчаныя самым сучасным медыцынскім абсталяваннем. Толькі адна паліклініка на пасёлку падшыпнікавага завода можа штодзённа абслугоўваць па 1200 чалавек. Для самых маленькіх пацыентаў вырас унікальны дзевяціпавярховы будынак — корпус цэнтра дзіцячай хірургіі. Ды хіба можна пералічыць усе нашы новабудовы! Толькі за апошнія чатыры гады ў горадзе ўступіла ў строй каля дзевяноста магазінаў. На вуліцы Веры Харужай нядаўна адкрыўся новы мэблевы магазін, адна з найвялікшых гандлёвых залаў краіны. Больш як на сотню кіламетраў працягнуліся тралейбусныя лініі, працягласць зялёных пасадак павялічылася амаль на 60 кіламетраў.

Мы вельмі любім свой горад. Але гэта не азначае, што мы толькі любуемся яго характарам і прыгажосцю. Любіць свой горад — гэта значыць берагчы яго, ашчадна ахоўваць кожны высаджаны куст і дрэўца, асцерагацца кіннуць на брук недакурак або паперку. Любіць свой горад — значыць не зганьбіць яго грубым учынкам, не павагай да людзей. Любіць свой горад — гэта значыць выхаваць у нашых дзецяў і ўнуках любоў да яго, навучыць іх шанаваць працоўныя намаганні сваіх бацькоў, якія, не шкадуючы сіл, узводзілі адзін з найпрыгажэйшых гарадоў нашай краіны пасля ваеннай разрухі. Любіць свой горад — гэта значыць памнажаць яго працоўную славу, змагацца за гонар маркі сваёй прадукцыі, каб з павагай вымаўляліся словы: «Зроблена ў Мінску». Ёсць усе падставы меркаваць, што прадпрыемствы Мінска завершаць пяцігодку датэрмінова. Але ж «...калі мы хочам больш высокага ўзроўню жыцця, росту народнага дабрабыту, то павінны, — гаварыў на перадвыбарным сходзе першы сакратар ЦК КПБ Пётр Міронавіч Машэраў, — больш і лепш працаваць, умацоўваць дысцыпліну працы, больш эфектыўна выкарыстоўваць кожную мінуту рабочага часу, кожны станок, машыну, механізм, берагчы кожны грам сыравіны і паліва, кожную народную капейку».

Мінчане любяць свой горад, сумленнай працай памнажаюць народны здабытак. 18 тысяч перадавікоў прадпрыемстваў Мінска ўжо выканалі свае вытворчыя пяцігадовыя планы і працуюць у лік наступнай пяцігодкі. Вялікі ўклад у працвітанне сталіцы і ўсёй рэспублікі ўносіць інтэлігенцыя горада: яго вучоныя, інжынеры, урачы, дзеячы культуры. І ў ліпенскія дні, калі адзначаецца гадавіна з дня вызвалення сталіцы Беларусі ад гітлераўскіх акупантаў, мы кажам:

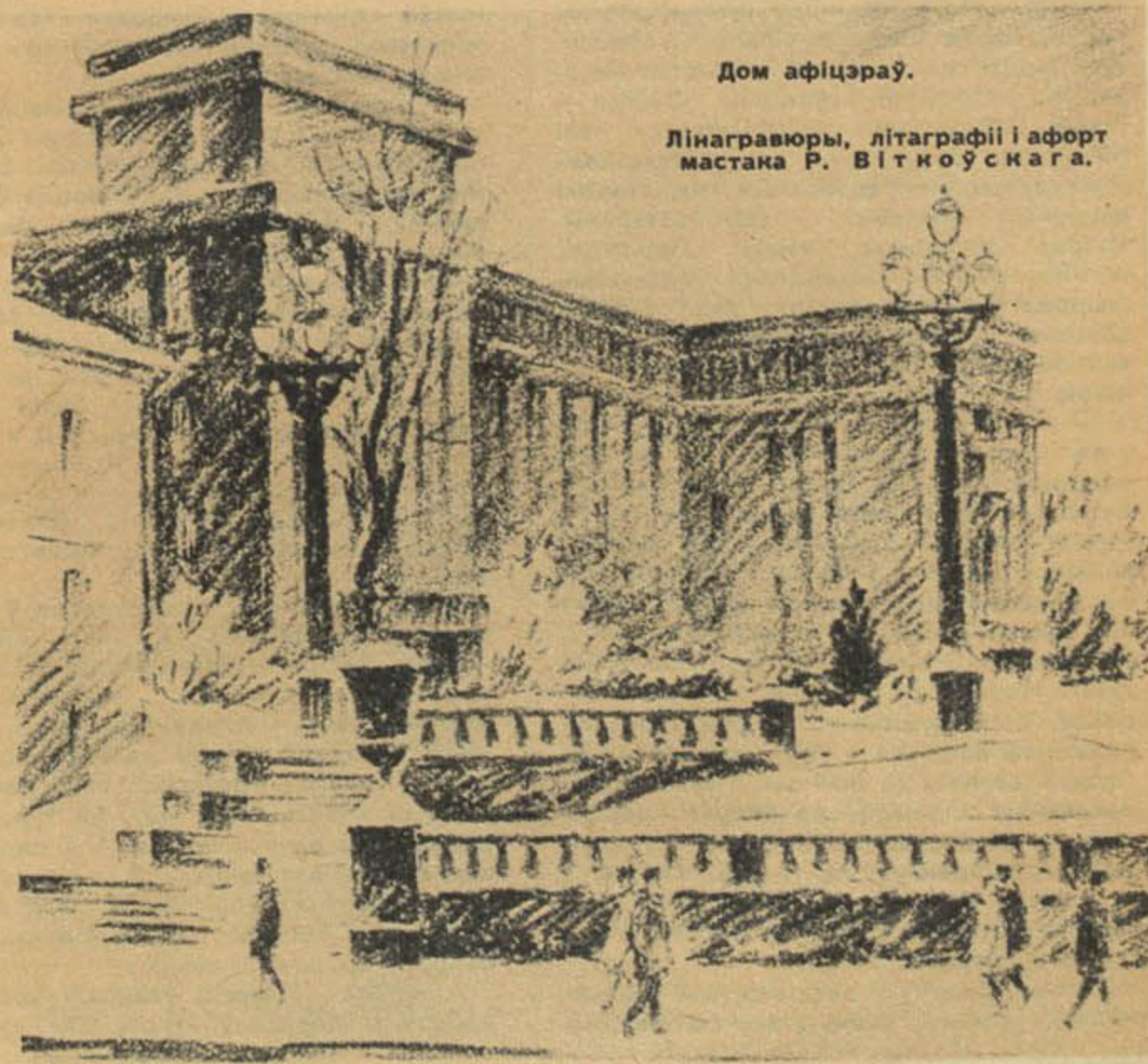
— Квітней, наш Мінск! Красуй, наш родны край!

Паркавая магістраль.
Ля Палаца спорту.

Восень.

Дом афіцэраў.

Лінагравюры, літаграфіі і афорт
мастака Р. Віткоўскага.

АПОШНІ СЛЕД МАРЫНЫ

Марына Малаковіч з дзецьмі.

Святло далёкай, пагаслай зоркі... Святло, якое дасягае праз мільярды мільярдаў кіламетраў і прыходзіць на зямлю, калі зоркі ўжо няма. Прызнаюся, раней гэты вобраз у далучэнні да жыцця чалавечага заўсёды здаваўся мне занадта прыгожым, каб верыць у яго рэальнасць. І трэба было перажыць і адчуць тое, што перажыла і адчула я некалькі дзён назад пры адной сустрэчы ў Гродна, каб зразумець: такое бывае... бывае...

Бывае! Верце ці не, тут няма ні цуда, ні містыкі! З першай хвіліны нашай размовы да апошняй у пакоі была з намі тая, каго даўно ўжо няма ў жывых, чые апошнія словы павінна была перадаць людзям Вера Антонаўна Грэць, чые апошняе святло данесці да зямлі.

Праз дваццаць сем гадоў.

А за акном гасцініцы перадсвятонча гудзеў горад. Вясёлыя, прыгожа апранутыя людзі спяшаліся на ўрачыстыя вечары, на сяброўскія сустрэчы. Заўтра — 9 мая. Заўтра дзень нашай Перамогі. Ішлі па вуліцы, горда пазвоньваючы ордэнамі і медалямі, перапаясаныя чырвонымі шырокімі паясамі героі-ветэраны. Чвэрць стагоддзя нашай Перамогі. А мне раптам захацелася расчыніць шырока акно, спыніць гэты вясёлы, святочны натоўп і сказаць: пачакайце хвілінку, людзі! Паслухайце разам са мною гэты расказ...

— ...Нас вывелі з камер, пастроілі ў дзве шарэнгі ўздоўж доўгага, вузкага калідора. Куды нас зараз павядуць, што будуць з намі рабіць — ніхто не ведаў. Чакалі самага страшнага. Дзве шарэнгі быццам замерлі ў гэтым трывожным, напружаным да апошняга нерва, чаканні. Стаялі моўчкі. І толькі памятаю... Я да апошніх сваіх дзён буду памятаць гэты! Непадальск ад мяне, у другой шарэнзе, стаяў хлопчык гадоў дзесяці. Ён палахліва азіраўся і ўсё стараўся стаць бліжэй да нас, да жанчын. Пэўна, так у навалініцу туляцца да вялікіх «дарослых» птушак скінутыя з дрэва птушаняты, не разбіраючы, хто іх маці, хто не.

— Цёці, нас расстраляюць? Цёці, нас расстраляюць? — паўтараў, заглядаючы прамі ў вочы, хлопчык.

Столькі смутку і разам з тым столькі надзеі, чакання было ў яго позірку, у

яго голасе. А раптам скажучы гэтыя «цёці», як гаварыла некалі мама:

— Супакойся, сыноч! Усё будзе добра.

Але «цёці» маўчалі... І кожны раз, калі я ўспамінаю гэтыя хвіліны, гэтага хлопчыка...

Чалавек не можа гаварыць далей. Але ён абавязан гаварыць, бо дваццаць сем гадоў на сэрцы ляжыць вялікі і святы абавязак. Вялікі. Ён павінен раскажаць людзям пра апошнія хвіліны аднаго жыцця, жыцця незвычайнага, гераічнага. Ён павінен перадаць дзецям апошнія словы іх маці.

А расказ пра хлопчыка — гэта пачатак яе ўласнай дарогі, дарогі, якая вяла Веру Антонаўну ад засценкаў СД да турэмнай камеры, туды, дзе сустрэлася яна з Марынай Малаковіч.

І Вера Антонаўна пачынае зноў, пачынае ціха-ціха, быццам і сапраўды між намі прысутнічае нехта трэці, чый спакой яна баіцца парушыць.

— Хлопчык... У мяне дома астаўся такі ж сын... Я ўпала на калідоры СД без прытомнасці... Я была вельмі хворая, без адной ныркі, і мяне моцна білі да гэтага. І ачуняла я, як потым ужо зразумела, у турэмнай бальніцы.

Што сталася з тымі дзвюма шарэнгамі людзей, з тым хлопчыкам, які ўсё пытаўся: «нас расстраляюць?», можна не сумнявацца... Адсюль для ўсіх, за вельмі малым выключэннем, была толькі адна дарога. Яшчэ ў камеры СД я бачыла надпісы: «Загінуў за Радзіму», «Бывайце, родныя, паміраю, нічога не скажыце» і подпісы, імёны, прозвішчы. Уся сцяна зверху данізу была спісана вязнямі.

Вера Антонаўна паглядзела ў акно, праводзіла вачыма вясёлы святочны натоўп. Заўтра — Дзень Перамогі...

...Турэмная бальніца. Самае агіднае, што мог яшчэ прыдумаць нямецкі фашызм. Людзей збівалі да паўсмерці, не сёння — заўтра павінны былі расстраляць ці павесіць тут жа, на турэмным двары, каб бачылі іншыя. А ў перапынках паміж катаваннямі і смерцю клалі на некалькі дзён сюды, каб заўтра зноў біць, біць па тых жа ранах, якія быццам бы лячылі сёння.

Аднойчы ў пакой увайшоў урач. Ён адразу ж падышоў туды, дзе ляжала,

вось ужо некалькі дзён, не сказаўшы ніводнага слова, ні разу не застагнаўшы, адна жанчына. Вера чамусьці ўвесь час паглядвала на гэтую жанчыну, можа таму, што яна адна вось так увесь час маўчала, усе астатнія расказвалі, расказвалі аб сваіх дзецях, аб даваеным сваім жыцці, аб турэмных навінах. А яна маўчала...

Гэта быў рускі ўрач, высокі, мажны мужчына, хто ведае, магчыма таксама адзін з вязняў, часова пакінутых жыць.

— Як вы сябе адчуваеце?

Жанчына злёгка паціснула плячыма, слаба ўсміхнулася і нічога не адказала.

— Павярніцеся, — загадаў урач.

Яна з цяжкасцю павярнулася.

— ...І тут я ўбачыла такое... Мяне білі, я думала, што мяне вельмі моцна білі. Але тое, што зрабілі з гэтай жанчынай, чалавеку ўявіць сабе немагчыма. Уся яе спіна і ногі, уся яна была пакрыта глыбокімі адкрытымі ранами. Месца жывога на ёй не было. Як толькі цягпела, бедная...

Урач павярнуўся да медыцынскай сястры, нават называць яе гэтымі словамі не хочацца, была там, у турме, адна такая гадаўка, і нешта рэзка пачаў выгаварваць ёй. Тая буркнула ў адказ:

— І так памрэ.

Урач узяў нейкі посуд, прысеў каля жанчыны, і я бачыла, як асцярожна вымаў ён пінцэтам з ран чарвей. Потым змазаў нечым раны, яшчэ ніжэй нахіліўся да жанчыны і нешта ціха-ціха гаварыў ёй, гаварыў...

Потым ён пайшоў. А жанчына перахапіла мой позірк і, пэўна, прачытала ў ім усё, што было ў мяне ў той момант на душы. І ўпершыню загаварыла са мной.

— Вы бачылі?

— Бачыла...

— Гэта яшчэ што. Было горш.

— За што яны вас так?

— За ўсё...

І зноў надоўга, на некалькі дзён, замаўчала.

За ўсё. Можна вам не давялося чытаць аповесць пра каладзішчанскіх падпольшчыкаў, і вы не ведаеце, што могуць азначаць гэтыя словы «за ўсё». Як не ведала і тады і яшчэ доўга пасля Вера Антонаўна.

За ўсё — значыць і за тое, што з першых дзён вайны гэтая жанчына знайшла дарогу да барацьбы. З тых першых дзён, калі многія, нават моцныя духам людзі разгубіліся, не ведалі, што рабіць. За ўсё — гэта значыць і за тое, што аднойчы, цёмным восеньскім вечарам першага года вайны, сабрала яна, гэтая жанчына, выкладчыца Мінскага юрыдычнага інстытута, у сваім пакоі, пад носам у гестапа, маладых дзяўчат і хлопцаў і сказала ім так, як толькі яна ўмела гаварыць, ціха і цвёрда:

— Вы камсамольцы. Час пачынаць...

І пацягнуліся падпольныя сувязі з Калодзішчаў у Мінск, ва Уручча, у Сцяпянку, у партызанскія атрады... Некалькі соцень ваеннапалонных, выведзеных з-за калючага дроту ў лес. Зацярушаныя саломай вазы, поўныя зброі, перададзенай у партызанскія атрады падпольшчыкамі. А лістоўкі... А разведвальныя звесткі... А ўзяцеўшыя ў паветра эшалоны... А вывезеныя ў партызанскія атрады вядомыя беларускія вучоныя — акадэмік Нікольскі і прафесар Краўцоў. І, нарэшце, украдзены з ваеннага гарнізона нямецкі афіцэр з дакументамі.

Немцы называлі яе «фрау гроспартызан». Вялікі партызан. І немцы ведалі, што гэта азначае.

— ...Прайшло яшчэ некалькі дзён. Мы амаль не размаўлялі, кожная думала пра сваё... Толькі зрэдку перакідваліся двума-трыма словамі.

І вось аднойчы, калі астатніх жанчын павялі на допыт, яна загаварыла са мной:

— Паслухайце, сёння нас павядуць на расстрэл...

— А можа?..

— Не. Я добра ведаю. Мне гэта перадалі. Пабачыце самі. Нам прынясуць ружовыя паперкі — гэта значыць смерць. Дык вось, я вас прашу: калі вы выйдзеце на волю... А вас выпускаць, супраць вас няма ніякіх доказаў...

— Можна і вас выпускаць?

— Не. Хто бачыў у твар свайго здрадніка, той у жывых не застаецца. І не будзем гаварыць пра гэта. Я прашу вас, схадзіце на вуліцу Рабкораўскую, ведаеце, там, дзе стаіць кузня. Знайдзіце там дом (яна апісала мне ўсе прыкметы гэтага дома), адшукайце такіх вось людзей і перадайце ім: няхай будуць спакойнымі. Я нікога не назвала, нічога не сказала. Я вытрывала ўсё, мяне падвешвалі, заганялі іголки пад пазногці, а рані... вы бачылі іх самі... Але няхай будуць спакойнымі і робяць усё, што рабілі дасюль.

— Як жа мне сказаць? Я ж не ведаю, хто вы...

— Скажыце: Марына Малаковіч. І яшчэ. Калі кончыцца вайна, а яна хутка кончыцца, і мы пераможам, — я ўпэўнена ў гэтым, абавязкова пераможам, — знайдзіце маіх дзяцей. Я вельмі прашу вас, знайдзіце... І перадайце ім...

...Гэта было ў кастрычніку сорак трэцяга. На святанні ў пакой увайшоў паліцай. Загадаў устаць адной жанчыне, другой і, падышоўшы да Марыны Малаковіч, са здэклівай цырымонасцю расшаркаўся перад ёю і працягнуў ёй... ружовую паперку. Марына ледзь прыкметна кінула мне галавою: «бачыце, маўляў, што яказала» і моўчкі пайшла да дзвярэй.

— ...Паслухайце, — пасля доўгага-доўгага маўчання прадаўжала Вера Антонаўна, — я звычайны чалавек. Сама я ні-

чога асаблівага не зрабіла, доказаў супраць мяне не было. Потым мне ўдалося ўцячы з турмы, калі нас вадзілі на раскопкі руін, і да самага канца вайны была ў лесе з партызанамі. Мне страчаліся людзі мужныя, смелыя. Але такога чалавека я бачыла толькі адзін раз у жыцці.

Знешнасць быццам бы і звычайная. Круглы твар, злёгку кірпаценькі носік, каштанавая каса вакол галавы. Але з першай хвіліны, як толькі яна павярнула галаву да мяне і сказала першае слова, я зразумела, чаму нават ворагі з затоенай павагай пазіралі на яе. Было ў ёй такое, чаму не знойдзеш нават назвы. Больш, чым проста мужнасць. Такая глыбокая сіла духу, ці што...

Заўтра 9 мая. Чвэрць веку нашай Перамогі. А сёння я паклала на стол перад Верай Антонаўнай адрас Ірыны і Аляксандра, дзяцей Марыны Фядосаўны Малаковіч. Святло пагаслай зоркі... А яны яшчэ не ведаюць, дзеці Марыны, што хутка дойдзе да іх гэтае святло, што скажа ім гэтая жанчына тыя словы, якія абавязана яна, па апошняму заповіту маці, сказаць толькі ім. Толькі яе дзецям. Яны і самі шмат гадоў шукалі апошні след жыцця іх маці, ведалі пра яе ўсё, апрача таго, як, калі і дзе яна загінула. Ведалі нават, што прыходзіла на Рабкораўскую «нейкая жанчына з турмы», якая бачыла іх маці. Але здарылася так, што шмат гадоў не маглі яны знайсці адзін аднаго. І дзеці Марыны — Ірына і Аляксандр, ён быў маленькім шасцігадовым Шурыкам, калі маці яго пайшла на сваё апошняе заданне, так і не чулі яшчэ апошніх слоў маці.

— ...А яшчэ я спытала ў яе ў час той нашай апошняй размовы:

— Скажыце, чаму вы паверылі мне? Вы ж зусім не ведаеце мяне.

Марына яшчэ раз глянула на мяне:

— Вось паверыла чамусьці. Ведаеце што, усміхніцеся мне, калі ласка.

А я... заплакала. І потым ужо скрозь слёзы выканала яе просьбу: усміхнулася.

— Ну вось, больш мне нічога не трэба.

І ў гэтым зноў уся Марына Малаковіч. Такая, якой ведалі яе дзесяткі людзей, яе паплечнікаў па барацьбе, тых, хто высока шануе яе памяць. Такой ведайце яе і вы. І шануйце яе светлую памяць... Бо ёсць людзі, якія прыходзяць на зямлю не так ужо часта і жыццё якіх гасне, каб святло яго ішло яшчэ доўга, доўга...

А. УЛАДЗІМІРАВА

Праз некалькі дзён, калі гэты артыкул быў напісаны ўжо, з Гродна, ад Веры Антонаўны Грэсь прыйшло пісьмо. Вось яно:

Дарагая рэдакцыя!

17 мая прыехалі Ірачка і Шурык, гэта была вялікая радасць для мяне. Ірачка — гэта вылітая Марына, толькі ў той час маці здавалася старэйшай, чым была, на свае гады. Я не магла адарваць позірку ад Іры: мова, усмешка, усё, усё нагадвала мне пра Марыну. Мне здавалася, што я бачу жывую Марыну, толькі Ірачка крыху ніжэй за маці. Шурык тансама падобны.

Так, яны па-сапраўднаму любяць і памятаюць сваю маму, і мне вельмі шкада, што сустрэча была кароткая, але гэта такія прыемныя дзеці, як гавораць, дай бог кожнаму, — сціплыя, мілыя, без усякага важнічання.

Бедная Марына! Але тое, што яна ждала, збылося, дзеці яе малайцы, і я шчаслівая, што яны аказаліся такімі, якімі хацела бачыць іх маці.

У ДЗЕНЬ НАРАДЖЭННЯ

Прынеслі тэрміновую тэлеграму з Іркуцка. Тамара Аніянашвілі віншавала Зінаіду Сцяпанаву Буракову з днём нараджэння.

— Успомніла, пяхал — усміхнулася ім'янінніца. — Даўно не падавала голасу.

— Затое раней за ўсіх павіншавала.

— У Іркуцку ўжо даўно дзень.

Заснуць у тую раніцу так і не давялося. Зноў пастукалі ў дзверы. Яшчэ дзве тэлеграмы: з Ашхабада, ад інжынера-геолага Марыі Грышчук, і з Мурманска, ад марака гандлёвага флоту Васіля Гаўрыленкі. А ўдзень прыйшлі пісьмы і паштоўкі з Барнаула і Калінінграда, з Ташкента і Мінска, з Волгаграда і Кіева і іншых гарадоў. Ад кожнай вестачкі вяла цяплом і сардэчнай удзячнасцю.

Увечары прыехалі госці. Да дома падакаціла «Волга». Сярэдніх год мужчына, які прыкметна кульгаў на правую нагу, адчыніў дзверцы, падаў руку жонцы, памог выйсці з машыны шасцігадоваму сынку. А на ганку стаяла з усмешкай на вуснах Зінаіда Сцяпанавна.

— Мама!

— Талі!

Гэта прыехаў Анатоль Мікалаевіч Мальчук, пракурор з Гродзенскай вобласці.

Зноў адчыніліся дзверы, і на парозе з'явіліся дзве маладыя жанчыны. Сёстры Таццяна і Святлана Шаблоўскія з Брэста...

...Новы, 1941 год старшы лейтэнант Буракоў сустрэў у Пярмі. Ён прыехаў туды ў адпачынак разам з жонкай і трохмесячнай дачушкай. Думаў пагасцяваць і забраць з сабою ў Брэст сына Жэньку. Жэнька рашуча заявіў, што не паедзе ў Брэст, яму ў бабулі добра. Не памглі і мацярынскія ўгаворы. Ён прыціскаўся да бабулі і гаварыў адно: «не паеду!».

— Няхай пажыве ў нас, а летам прыедзеце па яго, — прапанавала бабуля.

Аднак Барысу Аляксеевічу Буракову летам не ўдалося наведаць родныя ўральскія мясціны. Раніцай 22 чэрвеня ён прагнуўся пад грукат артылерыйскіх залпаў, хутка, па-ваеннаму, апрануўся, выбег з дому. Выбег, не развітаўшыся з жонкай і дачушкай, і не вярнуўся.

Сем'і палка, дзе служыў старшы лейтэнант Буракоў, жылі ў гарадку ў сектары Кобрынскага моста Брэсцкай крэпасці. У невялікіх цагляных дамах у два паверхі размяшчалася па пяць-шэсць сем'яў. Складскія памяшканні былі знішчаны ў першы ж дзень артабстрэлу, але жылы гарадок гітлераўцы пакуль што не чапалі. Сем'і афіцэраў хаваліся, дзе маглі, многія жанчыны з дзецьмі сабраліся ў пад'ездзе дома Бураковых. Малыя ціснуліся да матак, плакалі, прасілі есці.

На пяты дзень вайны прыбыў пасланец ад нямецкага камандавання і загадаў, каб зараз жа збіралі рэчы і выходзілі з гарадка. Праз 45 мінут пачнецца абстрэл. Хто не паслухае, загіне пад ру-

інамі. Жанчын з дзецьмі загналі ў брэсцкую турму. У палонніц ні грошай, ні хлеба, ні рэчаў: фашысты ўсё каштоўнае забралі сабе.

У Брэсце знайшліся добрыя людзі, якія не пабаяліся пагроз нямецкіх улад, прыносілі зняволеным хлеб, яйкі, малако ў бутэльках. Усё прынесенае жанчыны дзялілі паміж дзецьмі. Неўзабаве турма спатрэбілася гітлераўцам для іншых «злачынцаў». Фашысты загадалі жанчынам памыць брудныя камеры, а затым дазволілі размясціцца па прыватных кватэрах, але кожны тыдзень з'яўляцца для праверкі.

Набліжалася восень. Галодная, хворая Зінаіда Сцяпанайна Буракова з дачкой Лідачкай неяк вырвалася ў Кобрын. Затым яна прабіраецца ў вёску Агароднікі і звязваецца з партызанамі. Многія жонкі абаронцаў Брэсцкай крэпасці ўдзельнічалі ў барацьбе з ненавісным ворагам у нас на Кобрыншчыне. Адны былі байцамі партызанскіх атрадаў, другія сувязнымі, трэція пад носам ворага, часта пад чужым імем, працавалі ў падполлі, пранікалі ў штабы, сталовыя і канцылярыі розных ведамстваў і службаў. Не ўсе імёны цяпер вядомы нам. Многія падпольшчыцы загінулі ў засценках гестапа, але не выдалі сваіх таварышаў па барацьбе.

...Смелая, рашучая Галіна Шаблоўская многімі рысамі характару нагадвала свайго мужа Уладзіміра Васільевіча. Яна таксама, як і ён, нарадзілася, правяла дзіцячыя гады і юнацтва ў Беларусі ў адной з вёсак Магілёўскай вобласці. Капітан Шаблоўскі загінуў смерцю героя. У Галіны Карнееўны асталіся на руках чацвёра дзяцей. Самай меншай, Свеце, толькі-толькі споўніўся год.

Увосень 1941 года Галіна Карнееўна разам з Палінай Якаўлеўнай Рылушкінай накіравалася ў пошукі цёплага кутка. Ішлі ад вёскі да вёскі, прабіраючыся ўсё далей на ўсход. Праз тыдзень дабраліся да вёскі Турная, якая стаяла ў баку ад вялікіх дарог.

Стомленых жанчын прытулілі, накармілі, уладкавалі на начлег. Яны і не падзравалі, што апынуліся ў вёсцы, дзе ў адной з хат жнівеньскай ноччу прагучэла клятва падпольшчыкаў: жорстка помсціць ворагу, захоўваць тайну і да канца жыцця быць вернымі запаветам Леніна. Тут быў створаны антыфашысцкі камітэт. У яго ўвайшлі Дзмітрый Барысюк, Цімафей Краўчук, Захар Дзенісюк, Васіліса Селівонік, Ігнат Фісюк і іншыя.

Увечары Галіну Карнееўну і Паліну Якаўлеўну наведлі Дзмітрый Барысюк і Цімафей Краўчук. Доўга гутарылі яны ў той вечар. Праз тыдзень дзеці Галіны гулялі ў хаце Якава Восіпавіча Ключука. Уладкавалася з дзецьмі і Паліна Якаўлеўна.

Мінула першая ваенная зіма з лютымі маразамі. Антыфашысцкі камітэт пашыраў свае дзеянні. У яго з'явіўся радыёпрыёмнік, прымаліся зводкі ад Савецкага Інфармбюро. Галіна Карнееўна ўжо ведала, што знаходзіцца сярод падпольшчыкаў. І звярнулася да Дзмітрыя Сцяпанавіча з просьбай, каб ёй даверылі насіць у горад зводкі з франтоў і прынялі ў арганізацыю.

— Не маем права, Галіна Карнееўна, уцягваць цябе ў небяспечную справу. У цябе дзеці. Займайся імі.

— Хоць бы адзін экзэмпляр даставіць у горад. Там размножаць і даведаюцца праўду, не будуць верыць балбатні гіт-

лераўцаў. Не адпусціце — сама пайду! Галіну Карнееўну прынялі ў падпольную арганізацыю, але строга папярэдзілі, каб яна акуратна выконвала ўсе правілы канспірацыі, была асцярожная і пільная.

Разам з Вольгай Васільеўнай, жонкай Цімафея Краўчука, яна стала наведваць Кобрын, шукаць надзейных сувязі. З горада смелыя жанчыны прывозілі лякарствы, перавязачны матэрыял (усё гэта перадаваў фельчар Васіль Рыгоравіч Івашчанка), паперу, зброю і боепрыпасы. А таксама каштоўнасці: грошы, аблігацыі, рэчы. Шмат было людзей, якія аддавалі ўсё, што мелі, на барацьбу з ворагам.

Праз надзейных сувязных Галіна Карнееўна знайшла ў Кобрыне жонкаў савецкіх афіцэраў. З самых надзейных і смелых была створана падпольная група, якая збірала даныя аб ваенным гарнізоне, аб перасоўванні войск па чыгуначнай магістралі Брэст — Пінск. Жонка афіцэра, акушэрка Галіна Арбузава разам са старшым лейтэнантам Пятром Васіленкам, які ўцёк з палону, удзельнічала ў падпале нафтабазы, выкарыстаўшы магнітныя міны, дастаўленыя Галінай Шаблоўскай.

Галіна Карнееўна некалькі разоў прыносіла падпольшчыкам магнітныя міны для ўзрыву гасцініцы і дамоў, у якіх жылі гестапаўцы.

Галіну Шаблоўскую схапілі пры выкананні баявога задання. Ёй абяцалі захаваць жыццё, калі яна паведаміць імёны кіраўнікоў падполля. Але яна не стала здрадніцай. Разам з Кацяй Лісоўскай, Ксёняй Маёравай, Вольгай Лапацінай і яе васьмігадовым сынам Віцём гэтая смелая жанчына загінула ў засценках гестапа. Яны пахаваны ўсё ў мястэчку недалёка ад вёскі Барысава, дзе цяпер 2-я палыводчая брыгада калгаса «Новы шлях».

Гітлераўцы наважыліся знайсці і знішчыць дзяцей капітана Шаблоўскага. Але добрыя людзі схавалі дзяўчынак ад фашысцкіх вылюдкаў.

Шасцігадовую Таню ўзяла на выхаванне Марыя Міхайлаўна Карпук, Рая жыла ў Якава Восіпавіча Ключука, Наташу прытуліў жыхар вёскі Калыбелі Іван Канстанцінавіч Лобай. Самая меншая, Свят-

лана, жыла ў Закрасніцы ў сям'і Мікалая Дзмітрыевіча Багдановіча.

...Фашысцкія малойчыкі палілі вёскі, забівалі жанчын і дзяцей. Напярэдадні гадавіны Вялікага Кастрычніка ў 1943 годзе была спалена разам з людзьмі вёска Мельнікі. Адзіным жывым сведкам гэтай трагедыі застаўся шасцігадовы Толька Мальчук. Ён паспеў выскачыць у акно і пабег у поле. Хлопчыка ранілі ў нагу, ён упаў, і фашысты падумалі, што ён мёртвы. А калі хлопчык падняў галаву, то ўбачыў страшэнны малюнак: здаравенны фашыст падкідаў на штыку чатырохгадовую Тольку сястрычку...

Колькі за гады вайны асталося бяздомных сірот у нас на Кобрыншчыне! Дзеці абаронцаў Брэсцкай крэпасці Ларыса Кудраўцава і Тамара Аніяншвілі, Лена і Валодзя Дуброўскія з Дзівіна, Маша, Надзя і Каця Грышчукі з вёскі Тэўлі і многія іншыя. Пасля выгнання нямецкіх захопнікаў з беларускай зямлі партыя і Савецкая ўлада прытулілі, сагрэлі мацярынскай любоўю гэтых хлопчыкаў і дзяўчынак.

У Кобрыне ўтварыўся спецдзетдом. У яго ў першую чаргу прывозілі дзяцей загінуўшых партызан і воінаў Савецкай Арміі. Арганізатарамі яго былі Валянціна Аляксандраўна Сакалоўская, Вольга Васільеўна Краўчук, Ірына Карпаўна Селівончык, Раіса Веніямінаўна Палявая. Здаўшы аўтаматы і гранаты і іншае партызанскае ўзбраенне, яны прынялі на сябе вялікую адказнасць выхавання дзяцей. Зінаіда Сцяпанайна Буракова, настаўніца па адукацыі, пачала навучаць грамаце гэтых дзяцей, а затым яе назначылі дырэктарам дзіцячага дома.

Зінаіда Сцяпанайна шмат год была бяззменна членам выканкома гарадскога Савета. Ёй прысвоена званне заслужанай настаўніцы школ БССР. Яна і цяпер працуе дырэктарам дзіцячага дома, умела кіруе калектывам.

Вялікую любоў і павагу сваіх выхаванцаў заслужыла Зінаіда Сцяпанайна. Вось чаму ў дзень нараджэння да яе прыязджаюць госці, паступае шмат тэлеграм і паштовак, пісем ад сыноў і дочак з цёплымі, шчырымі пажаданнямі сваёй дарагой маме.

М. ЛАЧЫМАЎ

З. С. Буракова (у цэнтры) з выхаванцамі Г. М. Глазухінай і Т. С. Барысюк.
Фота В. Марозава.

ДАВЕР

Нарыс

Адчыніш дзверы ў ткацкі цэх і — спынішся, зачараваны. А потым абавязкова пройдзеш уздоўж соцень станкоў. Абрусы, пакрывалы, сурвэткі... Блакітныя, зялёныя, ружовыя. Здаецца, не са звычайных ільняных нітак яны вытканы, а з неба і марскіх хваль, з палявых кветак, з сонечнага заката. Лён у цэху завітнеў у другі раз, і яшчэ пышней: замест блакітных вочкаў — увесь спектр вясёлкі.

Хто ж яны, тыя чараўнікі, што ажывілі ільняныя ніткі?

У Ліды ўсмяшка на твары. У Ліды сонечны настрой.

— Залатыя рукі ў цябе! Сваю пяцігодку выканала яшчэ ў лістападзе мінулага года. У бракоўку нават дарогу забыла, — казалі сяброўкі. — Падзяліся вопытам.

— Ні на мінуту не трэба забываць, што ты на рабоце. Пагаворым аб гэтым на перапынку.

Манатонна гудзе ткацкі цэх. Паўзе кардон з насечаным малюнкам. Лятае з адной каробкі ў другую чайно́к, не прыкметна цягне за сабою нітачку. Сантыметр за сантыметрам вымалёўваецца срэбранае, нібы роснае, поле, усыпанае кветкамі. Прыгожы абрус. А на другім станку новая тканіна — белая, з узорам, для жаночых сукенак. У першыя дні Ліда ніяк не магла шчыльнасць адрэгуляваць. То недасекі, то забоіны. Нарэшце прыладзілася: на 2—3 зубы шасцярно таварнага рэгулятара стала адпускаць. І прадукцыйнасць працы ўзрасла ўдвая: раней норма была 8 метраў, цяпер — 16.

«Трэба ўмець усё бачыць адначасова: і дзве асновы, і два аўтаматы, і два кардоны, кожны механізм станка. Вось тады ты сапраўдная ткачыха. А яшчэ патрэбна любоў да прафесіі. Пра гэта і скажу дзяўчатам».

— Як справы? — вывеў яе з задумення памочнік майстра Алег Гарбылёў. З ім Ліда працуе ўжо шэсць год.

— Здаецца, усё ў парадку.

— Сёння мітынг. Абавязкова прыходзь.

Ліда Аксёненка ўжо чула, што будучы вылучаць кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР. Але вельмі здзівілася, нават не паверыла, калі пачула сваё прозвішча.

«За што мне такая пашана? Звычайная біяграфія. Вучылася, працавала. Вучылася працаваць, вучылася жыць, каб прыносіць радасць людзям».

Непрыкметна яна аддзялілася ад сябровак, павольна пакрочыла па праспекце. Хацелася пабыць адзін на адзін з сабою, са сваімі думкамі.

Мары выткалі ўзоры

...Прайшлі на захад воіны-вызваліцелі. Распляскаліся над родным пасёлкам Асінторф сінія світанкі. Тут праяццела дзяцінства Ліды Несцеравай, тут прыйшло да яе каханне. І цяпер яна часта

прыязджае ў гэты куток Беларусі — да бацькоў.

Асабліва запомніліся два дні.

Марозны вечар. Дзяўчынка з захапленнем глядзіць на акно. Як прыгожа размаляваў яго мароз-мастак! Пушыстыя ад снегу елкі і побач маленькія сасонкі. А вакол усё засыпана бліскучымі зорачкамі-сняжынкамі.

— Мама, а чаму бабуля не вытче пасцілку з такім узорам?

— Адных рук залатых мала. Станок у бабулі драўляны, самаробны...

І другі вечар, цёплы, летні.

Вось ён, доўгачаканы атэстат сталасці!

— Ты цяпер зусім дарослая, — казаў яе сябар Валодзя Аксёненка.

Доўга хадзілі яны па парку, размаўлялі аб жыцці, аб будучым.

венькай. Толькі дакранулася да пускавой ручкі, як чайно́к апынуўся ў зеве, ніткі звесілі ўніз абарваныя канцы.

— Не спяшайся. Усякая работа патрабуе стараннасці і цяроплінасці.

А колькі давялося памучыцца з малюнкам! Ноччу не магла заснуць, разлічвала, як згубленую нітку знайсці. Вельмі складаная прафесія ткачыхі-жакардысткі. Не навучышся разгадваць «сакрэты» — і да станка не падыходзь.

Вучылішча скончыла, а працаваць няма дзе: другая чарга льнокамбіната яшчэ не ўступіла ў строй. Ліда пайшла на будоўлю. Потым чысціла станкі ад заводскага масла, ткала першыя бартоўкі. І пайшло: прасціннае палатно, абрусы, ручнікі. 10 год уплятала яна свае ніткі ў ільняную вясёлку.

Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР слесар-зборшчык Гомельскага завода электраапаратуры Раіса Іванаўна Дзмітрачкова.
Фота Ул. Вяхоткі.

— Значыць, не перадумала? Падзеш у Оршу?

— Не перадумала. Хачу быць ткачыхай.

— Жадаю поспеху. Адслужу ў арміі — прыеду да цябе.

А калі лёгкае, хіба гэта шчасце?

— Набор у групу ткачых закончыўся. Вучыцеся майстэрству прадзільшчыцы, стужачніцы, роўнічніцы. Якая розніца?

— Не, я лепш пачаю новага набору. У снежні 1959 года Ліда ўпершыню ўбачыла ткацкі станок.

— Якая самая складаная аперацыя? — запыталася ў інструктара Ады Віткоўскай.

— Навучыцца пускаць станок.

Дзіўна! Навошта ж цэлы год вучыцца? Хоць зараз буду працаваць.

Інструктар адышлася — і станок стаў непаслухмяны, нібы здэкваўся з но-

Перадавая сярод перадавых

На камбінаце пачалося спаборніцтва за выпуск мільярднага метра.

— Мне здаецца, ты павінна перамагчы, — сказаў памочнік майстра. — За станкі не хвалюйся, будучы ісці як па масле.

— Паспрабаваць можна, — згадзілася Ліда. — Толькі ў поспех штосьці не верыцца. У цэху вунь колькі перадавых ткачых.

Ліда Аксёненка стала асабліва ўважлівая ля станкоў, не прапускала ніводнай дробязі. Кожны месяц выконвала планавое заданне на 135—140 працэнтаў, а прадукцыю кантралёры ацэньвалі толькі першым гатункам.

Нарэшце, аб'яўлены вынікі спаборніцтва. Права выткаць мільярдны метр атрымала Ліда Аксёненка. Напярэдадні 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна здабыла яшчэ адну вялікую перамогу — стала адной з першых ва ўсесаюзным спаборніцтве тэкстыльшчыкаў.

ДЗЯКРЭТЫ

Піліп ПЕСТРАК

Мал. К. Ціхановіча.

Урывак з рамана «Лесавічанка», у якім апісваецца падзеі ў 1939 годзе ў былой Заходняй Беларусі пасля яе вызвалення.

Мінулі для Лены тыя дзяржаўна-лекарскія наказы для ўсіх жанчын Савецкай краіны, якія завуцца дзякрэтнымі. А гэтых ціхих, як адпачывальных, дзён налічваецца паводле гэтага свяшчэннага закона — два месяцы. Недзе ў сярэдзіне мая Лена нарадзіла сына. Адлежвалася ў Лахскай старасвецкай бальніцы з даўно пачарнелага дрэва, з замшэлай гонтавай страхою, і на райкомаўскім газіку прыбыла на сваю кватэру. Бабка Гануля стаяла ў сенцах ля парога і сустрэла Лену з усмешкай, якую можна назваць матчынай, шчаслівай. Прыняла з рук Лены цераз парог маленькае белое невінятка, прыняла новага жыльца, якога нядаўна яшчэ не было на свеце, панесла ў хату і паклала ўпоперак на ложка. Прыадкрыла тварык — невінятка спала ціхім, яшчэ яму незнаёмым сном. Бабка з хвіліну глядзела ў тварык, потым ціхенька перахрысціла яго і сказала Лене, якая стаяла тут жа побач і назірала за бабчынымі пачуццямі, што няхай тварык будзе адкрыты. Потым падвяла Лену да акна ў пярднін сцяне і паказала на маладую яблыньку, буйна расцвіўшую ў сваіх зялёных, лісцястых галінах.

— Учора яшчэ нічога не было. А вось бачыш за ноч — як выплыла, як зараскашавалася. Яна як бы ведала, што прыйдзеш з сынком.

Лена абняла і пацалавала бабку ў абедзве шчакі, сказала «дзякуй» за такую зычлівасць. А бабка:

— Каб толькі гадаваўся здаровенькі.

Зараз жа запрасіла Лену на кухню і паставіла на стол сваёй хатняй прывычнай стравы, якая ніколі не прыядаецца.

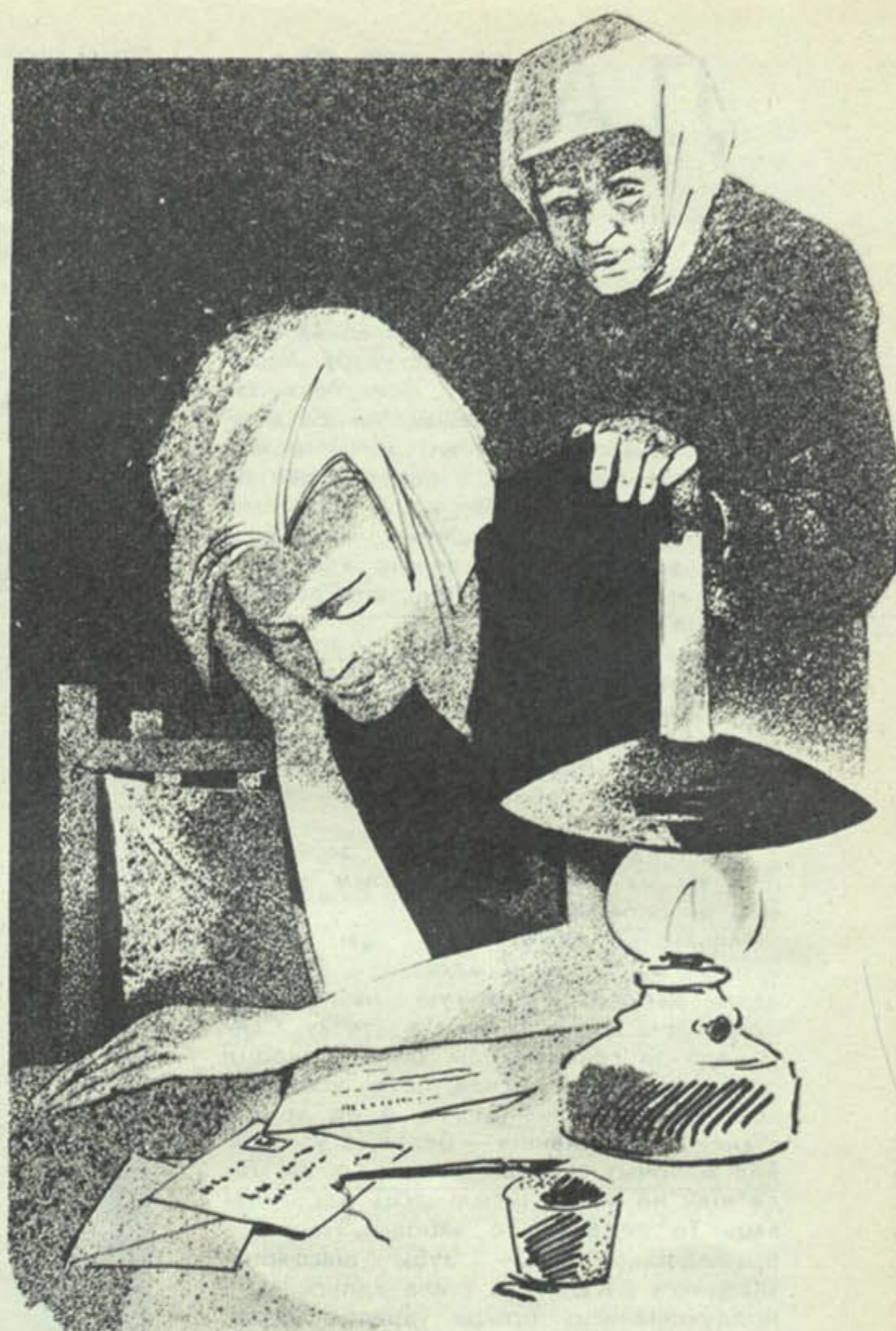
Паплылі дзякрэтныя дні на два месяцы ўжо ў адваротным напрамку — да ўнармавання, да поўнага аздараўлення жанчыны, якая дала краіне яшчэ аднаго грамадзяніна. Работы з маленькім нямала. Добра, што бабка неадступна памагае. Пры першым купанні яна аглядзела ружовенькае целца і дала сваю ацэнку:

— Моцненькі. Пупок хораша завязаны. Вочкі жвавыя. Яно хутка будзе смяяцца.

Каб не бабка, Лена не змагла б весці сваёй работы ў рэдакцыі. Сама туды не хадзіла. Яшчэ небяспечна. Папрасіла бабку. Паслала запіску Точаню, каб ёй прыносілі матэрыялы да апрацавання. І дзень цераз дзень прыносілі Лене, што трэба. Хоць гэтая работа яе не абавязвала ў такім стане, але Лена настояла.

Як жа назваць сына, з кім параіцца? Даць тэлеграму Паўлу не адважылася. Падумала — з кім жа ты параішся, як не з гэтай вось багаславенай бабай? Яна як родная, аддае столькі ўвагі, цяпла яе жыццю. Доўга думалі, і бабка сказала, што адразу не прыдумаеш, што трэба думаць да заўтра. Так і парашылі.

Наблізіўся вечар. Зноў лямпа стаяла на стале, хоць вечары скараціліся. А трэба пасядзець хоць пару гадзін. Трэба напі-

саць пісьмы Паўлу, маме і бацьку, трэба папрасіць бацькоў, каб не прыязджалі. Цяпер не час. Дзіця здаровае, ды і сама паскардзіцца не можа. Адкладзем надалей, калі на полі скончацца работы. Брат Віця, калі зможа, няхай прыедзе і прывязе крыху сала, бо чамусьці вельмі яго хочацца. У Паўла спыталася, з кім справіць радзіны, а калі можна яму прыехаць хоць на два-тры дні, няхай напіша.

Скончыўшы пісьмы, Лена сядзіць, задумаўшыся, сур'ёзная, і лямпа дваіцца ў вачах. «Вось я і маці. Як гэта паважна і неак страшна. Няўжо маладосці ўжо не будзе?» Пачуццё абавязку, адказнасці перад чымсьці большым, чым дагэтуль, кладзецца на душу. Успомніўся наказ Паўла, сказаны на вуха там, на маскоўскім пероне, пры расставанні. Многа, многа работы наперадзе... Стуліла вочы і ўбачыла паласу Нёмана і над ім знаёмыя вёскі і вёсачкі і сваю, прытуленую да лесу. Сярод

Радасць працы, каханне

Уладзімір Аксёненка, як і абяцаў, пасля службы ў арміі прыйшоў на льнокамбінат. Стаў працаваць слесарам у тым жа ткацкім цэху. Вывучыў ткацкі станок і жакардавую машыну, стаў памочнікам майстра. У дружнай сям'і падрастае сыноч Саша.

Некалькі дзён назад Валодзя прыйшоў з работы не ў настроі.

— Што здарылася? — устрывожылася Ліда. — Мо захварэў?

— Ды не. Новую аснову на адзін са станкоў заправілі. Зрабілі яе падрыхтоў-

шчыкі абы з рук. Пагавары ты са сваімі членамі вытворчай нарады.

— Добра. Будзем мець на ўвазе. Мы якраз збіраемся праверыць усе асновы ткацкага цэха.

Ліда член прэзідыума ПДВН (пастаянна дзеючай вытворчай нарады). Да гэтага шэсць год запар была прафоргам у брыгадзе. Не толькі збор уносаў лічыла сваім абавязкам, але і спаборніцтва, якасць прадукцыі, дысцыпліну працы, дапамогу новенькім. Брыгада Алега Гарбылёва амаль кожны месяц выходзіла пераможцай у сацыялістычным спаборніцтве ўчастка, пяцігадовае заданне яна выканала ў лютым 1970 года.

...Сённяшні дзень застанеца незабыў-

ным на ўсё жыццё. Тысячы людзей аказалі давер'е — вылучылі кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР.

Ліда павольна крочыла дадому. Яркая святліла майскае сонейка. Кудысьці спяшаліся дзяўчаты з букетікамі пралесак.

— Шчасця не чакаюць,
Знойдзе яго толькі той,
Хто заўсёды ў дарозе,—

данеслася з суседняга дома песня.

Яна, Лідзія Сямёнаўна Аксёненка, знайшла сябе і сваё шчасце. Радасна б'ецца сэрца: жыццё ўсё, кожным парывам душы, аддадзена людзям.

Людміла ШЫЛАВА

г. Орша.

пескавых палёў і сакавітых паплавоў замігцелі сцэжкі, пройдзеныя ёю не раз — і зімамі і летамі.

Ціхенька адчыніліся дзверы. Да пляча Лены дакранулася бабчына рука, і пачуліся шэпты: «Кладзіся спаць, саколка. Паспіш, пакуль яно спіць».

Кожны дзень праз гадзіну пасля сьнеданьня і таксама пасля абеду Лена, узяўшы сваё немаўлятка на рукі, выходзіла за канал і паціху хадзіла — то ў адзін бок, то ў другі — пад дры-мучымі таполямі, кімсьці некалі пасаджанымі, і такімі ж самарослымі соснамі. Вясенняе сонца адкрывала перад вачыма то шырокія прасторы сенажацей, то паласу сасновага бору перад сабою, дзе густыя цені клаліся на бліскучую траву-кругліцу, на аджываючыя кусцікі бруснікі і чарніц. У ціхім мястэчку Лахі не зусім было ціха. Цішыню парушалі сякерныя ўдары — то ў адным канцы, то ў другім. Гэта ўдары будаўнікоў. Адны ўдары пачалі ўзводзіць будынак, вядома, драўляны, пад электрастанцыю, якая будзе працаваць на торфе, а другія стукі будавалі школу.

ГОД ХАРОШЫ

Часта па нядзелях Лена з Алёшкам на руках хадзіла за мястэчка на поле — паглядзець, як расце збажына: жыта, авёс, ячмень, як лапушыцца бульба. Бачыла — год павінен быць харошым. Цешылася. Вярталася дахаты, гаварыла пра гэта бабцы, а тая дадавала, што людзі ў мястэчку ўсё больш упэўняюцца ў калгасах, перастаюць баяцца. Зямлю пааралі два двух-лямешныя трактарыкі і засеялі дзве сеялкі. Усё гэта бачылі людзі, і надзея расла на лепшае.

Так вась і надышло жніво. Пусцілі ў ход жніварку — не новую, а ўжо застарэлую — і што ж... яна пачала жаць, але так дрэнна, што нямала жыта ўмінала пад сябе, прапускала. І падняўся ў мястэчку ропат. Аднаго дня на світанні старшыня райвыканкома Сідарук яшчэ не падняў галавы з пасцелі, як перад яго хатай вырас натоўп жанчын з сярпамі і тарбінкамі ў руках. Праціраючы вочы, Сідарук выйшаў на вуліцу, аглянуў вялікае жаночае зборышча і запытаўся:

— А гэта што? У маёнтак сабраліся з сярпамі? Маёнткаў няма.

У адказ гукнулі ўсе, як адна:

— Не дамо псаваць жыта жніваркай! Вядзі на поле, будзем жаць!

Як рукой зняло сон з вачэй Сідарука. Шпарка пакрочыў у хату і выйшаў у шапцы і пінжаку. Махнуў рукою жанчынам:

— Пойдзем за мной!

Спыніліся перад райкомам. На ганку сядзеў сьпартсмен і праціраў вочы. Сідарук паслаў яго па Ярмілава.

Так, была ж гутарка ўчора ў райкоме, у якой старшыня настойваў жаць сярпамі. Дзе там! Ярмілаў і слухаць не хацеў. Як гэта, каб калгаснае жыта жаць сярпамі? Гэта ж не індывідуальныя палоскі. У нас ужо калгасная тэхніка працуе.

— А ад сярпоў няма ўтраты? Ёсць. Будзе жаць жніварка! Новая тэхніка будзе жаць!

І вась ён стаіць перад натоўпам жанчын, узброеных сярпамі, таксама заспаны, як і Сідарук.

Пачалася не гутарка, а гоман. Ярмілаў узмахам рукі прыцішаў жанчын. Чакаў цішыні.

— Што? Не хачаце, каб тэхніка за вас жала? Га?

— Дайце такую тэхніку, каб не псавала жыта!

І пайшло ўперабой: «Не дамо, каб жніварка жала! Не дамооо!..»

Ярмілаў пагутарыў з хвіліну з Сідаруком, махнуў рукою і падаўся па сходах уверх. Калі за ім зачыніліся дзверы, Сідарук сказаў:

— Пайшлі на поле!

Па дарозе паслаў дзяўчыну, каб прывяла старшыню калгаса з меркай — чалавека па прозьвішчу Калашнікаў, які прыехаў недзе аж з Варонежскай вобласці. Гэта была кандыдатура Ярмілава.

Чакалі старшыні. Ён, ужо зведаўшы, у чым справа, прывёў з сабою брыгадзіра па паляводству. І пачалі яны адмерваць па дзялянцы жыта кожнай жні. Пастушок прынёс вязанку калочкаў, і жанчыны пачалі ўтыкаць іх ля сваіх дзялянак, каб ведаць, адкуль і пакуль. А яно, жытцо, стаяла перад імі на шырокіх прасторах уздоўж канала, стыкаючыся з далёкім лесам, роснымі каласамі павіслае долу. Як жа хапіліся жаночыя рукі да адвеку прывычнай працы!

Уздоўж дарогі застракацелі нагнутыя жаночыя спіны. І пад шоргат сярпоў узмахі каласістых жменьў клаліся на пожню.

Ніхто не прамаўляў ні слова. Маўчалі. Пасоўваліся крок за крокам і маўчалі, цешыліся жытам, цёплым сонцам і сваёй працай.

Маўчаў і Сідарук, пахаджаючы па дарозе. Усё пайшло на лад. Тэхніка, тэхніка... Таго чамусьці няма ў галаве, што тэхніка патрэбна здаровая, не скалечаная. А то абы тэхніка, няхай і калека...

Так раздумваў Сідарук, успамінаючы гутарку з Ярмілавым. Вядома, усё вывезе газета. Точань так навіспісвае, што людзям усё будзе здавацца чудам. Ці ж не прыклад таму электрастанцыя, якую пачалі будаваць? Цесляры толькі тры вянцы зруба палажылі, а Точанеўская газета напісала, што майстры ўжо завяршаюць зруб. Нашто такая хлусня? Ды яшчэ проста ў вочы? Нават старыя бабы ў мястэчку пытаюцца, хто гэта за такі спраўны пісар? На гэта маўчы, нічога не кажы. Затое Ярмілава ў вобласці пахваляць — во, дзе работнікі! — скажуць. Людзі з раёна прыязджаюць, цікавяцца будаваннем, бо некаторыя не вераць, што ў Лахах мае быць электрастанцыя, і таму, працягваючы ў газеце, наўмысна прыходзяць паглядзець на месца будавання. Як жа яны будуць думаць пра газету? Гэта ж ганьба — так пісаць.

Так думаў Сідарук, чакаючы старшыню Калашнікава, пакуль той управіцца і з жытам і з жнеямі, каб сказаць яму — падумаць, колькі ж трэба будзе плаціць кожнай жні за работу. Ён жа мае варонежскі вопыт — няхай перадасць нам. А самому сягоння трэба аб'ехаць вёскі — паглядзець, як там упраўляюцца з жытам.

Сапраўды, Лена Лесавічанка — інструктар райкома па прапагандзе — дакладвала Ярмілаву пра гэтую зрубавую карэспандэнцыю Юркі Точаня. Гаварыла, што небяспечна рабіць такія, як яна назвала, палітычныя злачынствы, якія могуць падрываць аўтарытэт не толькі газеты, але і райкома партыі. Што ж сказаў на гэта Ярмілаў? Ён сказаў, што Лесавічанка «пераборшчвае справу», што не так усё страшна, як ёй думаецца. Адным словам, збыў з рук. Што ж магла рабіць Лесавічанка пасля такога стаўлення першага сакратара райкома? Нічога. Прамаўчаць і далей прапускаць у друк хлуслівую навалач ужо разбэшчанага рэдакцыйным сваволлем Точаня? Але ў сэрцы ўсё ж такі нешта адкладалася пра запас. Няхай ляжыць. Яно з часам прыдасца.

...Лена расказала сакратару Ярмілаву пра паводзіны брыгадзіра. Ён крыўдзіць некаторых жней — няправільна абмервае дзялянкі.

— Сідаруку гаварылі?

— Не.

— Вырашайце з ім.

— Я яшчэ пра іншае хачу вас прасіць, Іван Фёдаравіч...

Ярмілаў неяк здзіўлена ўстаў і пайшоў на Лену, нібы чакаў чагосьці неспадзяванага. Прамовіў:

— Слухаю вас...

— Хачу прасіць вас, каб вы мяне адпусцілі жаць...

— Жаць? Гмм... Адкуль гэта вам заехала такое ў галаву?

— Адно, што хочацца пажаць. Другое — пры мне гэты паскуднік брыгадзір не пасмее здэквацца са жней.

Ярмілаў маўчаў. Тонкая ўсмешка прабягала па твары. Круціў аловачак у руцэ і паглядаў на акно, дзе ў таполевых галінах трапяталіся сонечныя зайчыкі. Нарэшце прамовіў, нібы выдыхнуў штосьці з сябе:

— Не чакаў такога... Гм... У вас жа малое на руках, як жа вы зможаце?

— Малое буду браць з сабою ў поле.

— Вось гэта анекдот! З сабою ў поле...

— Мая ж мама мяне насіла ў поле. І я вась живу. Нічога мне не сталася. Няхай і мой сын паспіць пад снапамі.

Ярмілаў загрымеў смехам. Устаў, абцягнуў гімнасцёрку і стаў гаварыць памяркова, міралюбна:

— Толькі тут адна заміна. Або працаваць у райкоме, або ў полі. Адно з двух. Зробім так. Аформім вашыя палявыя дні, як водпуск. Згодны?

— Згодна.

— Рэшту ўзгадняйце з Сідаруком.

— Дзякую, Іван Фёдаравіч.

...Так і пачала Лена Лесавічанка жаць сваю дзель. Калі сонца паднялося высока, бабка Гануля прынесла Алёшку — ён захацеў снедаць. Лена ўжо ці мала аджалася ад дарогі, паставіла адну дзесятку снапоў — будзе добры цянек для малога. З бабкай Гануляй прыйшла і яе ўнучка Надзя. Яна любіць Алёшку. Яна будзе яго тут даглядаць.

На абед бабка прынясе ў збаночку квасу з агуркамі, разбаўленага смятанай, хлеба з салам, кавалачак сыру — будзе для жніа добры, жніўны пачастунак. І сама ў ахвоту паабедвае разам.

ЗВЫЧАЙНАЯ

Яна не прывыкла ездзіць на машыне, і доўгая дарога стамляла. Яна сядзела ў старшынёўскім газіку, паклаўшы рукі на калені, і думала, што вось цяпер, калі едзе яна па гэтай незнаёмай дарозе, там, у свінарніку, людзі працуюць. І Міхаіл Кулак, і Васіль Манько, і Іван Мохань, і загадчык фермы Пётр Гомза, і яе напарніца Серафіма Лук'яновіч. Праўда, свіней засталася ўжо мала, толькі палавіна, якраз адной даглядаць. А ў свінарніку, у яе палове, ідзе рамонт, капітальны. Хоць свінарнік новы, з паравым ацяпленнем, толькі ўвосень пабудаваны. Але нешта недадумалі пры будаўніцтве, і транспарцёр, які ішоў пад доўгімі карытамі, зрываў іх.

Цяпер на гэтым месцы ўздоўж усяго свінарніка выкапалі глыбокую канаву. Мужчыны ставяць апалубку, заліваюць цэментным раствором, робяць траншэю са схілам да жыжаборніка, які будзе выведзен аж за свінарнік.

З яе боку работа амаль закончана, ужо на траншэю пакладзены рашоткі. Засталося толькі прабіць выйсце.

Дні праз два здадуць на мясакамбінат астатніх свіней, і тады пачнуць рамонт другой палавіны. Потым дэзін-

фекцыя і—новае папаўненне парасят.

І яна, Тоня, хадзіла ў свінарнік, памагала рабіць рамонт. І нават капаць траншэі здавалася ёй цяпер лягчэй, чым ехаць у машыне аж за сто кіламетраў у незнаёмы горад да незнаёмых людзей і яшчэ выступаць перад імі.

Непрывычна гэта для Тоні Мохань, выступаць.

Першы раз, здавалася, аж рукі калаціліся, калі выйшла на трыбуну. Тады была разгубленасць перад людзьмі. Здавалася, трэба сказаць ім нешта незвычайнае, тады яны будуць слухаць яе. Вось каб яна які падзвіг здзейсніла, тады б мела права гаварыць. А яна не здзейсніла. І таму было ёй няёмка перад людзьмі, што яна не асабліва, што звычайная, простая сялянка, дачка сялянкі, унучка, праўнучка сялянкі, што расказвае пра сябе, пра жыццё сваё звычайнае і работу. І гаворыць такімі простымі словамі.

Скончыла дзесяцігодку, пайшла на ферму свінаркай. Ніхто тады на ферму не хацеў ісці, механізацыі не было. А яна пайшла. Бо трэба ж некаму працаваць. Потым калгас стаў спецыялізавацца на адкорме буйной рагатай

жывёлы, стала даглядаць цялят. Прыбаўленне ў вазе яе цялятак было самым вышэйшым у раёне—аж да кілаграма за суткі. Муж тады вучыўся ў Ваўкавыскім зааветтэхнікуме. Калгасны стыпендыят быў. Дык яна без яго, з дзецьмі малымі, аж дзве тысячы грошай на кніжку паклала...

Не, пра мужа і пра кніжку яна гаварыць не будзе. Так успомніла. Скажа толькі пра работу. Скажа, што калі пабудавалі свінарнік—зноў вярнулася на ферму. І ў свіней прыбаўленне ў вазе было вышэйшае, як у іншых брыгадах,—500 грамаў. Калі пераможыць на 350 галоў, то колькі гэта атрымаецца?—175 кілаграмаў свініны за дзень.

Нічога асаблівага не рабіла ім, проста старанна даглядала. Праўда, мікраэлементы давала: у тэхнікуме гаварылі, калі на сесію прыязджала, што гэта карысна вельмі. Трохі можа і пасмейваліся з яе іншыя свінаркі, калі яна ў крэйдавыя шарыкі загортвала розныя прэпараты: кальцый, фосфар, жалеза, ёд. Потым сушыла гэтыя шарыкі і ў ежу свінням дабаўляла. І рыбін тлушч давала, калі некаторыя слабенькія былі. І не хварэлі яны, і елі добра.

Але ж гэта праца, так усе павінны рабіць.

Стала прыпамінаць, што яна добрага ў жыцці зрабіла. Успомніла дарогу паміж іх вёскай Аканавічы і цэнтрам калгаса Цырын, абсаджаную маладымі таполямі. Гэта калі яна дэпутатам сельсавета была, членам бытавой камісіі—пасадзілі маладзенькіх дрэўцы. І ферму, дзе яна тады працавала, абсадылі яблынямі. І яшчэ цётцы Вользе Чэчат хату новую калгас паставіў. Муж у яе хворы і дзяцей няма. Тады і вырашылі на бытавой камісіі памагчы старой жанчыне. Праўленне калгаса згадзілася з імі.

Не, і пра гэта яна, вядома, не скажа. Так, успомніла для сябе. А можа сказаць пра два медалі «За працоўную доблесць», якімі яна ўзнагароджана, або аб прэміях, якія атрымала з калгаса: газавая пліта, дываны, пакрывалы, абрусы...

Лепш не трэба. Яшчэ падумаюць, што хваліцца яна.

— Што маўчыш, Антаніна Іванаўна?—пытаецца Мікола Макарэвіч, сакратар партыйнай арганізацыі калгаса, які сядзіць у машыне побач.—Хвалюешся?

— Хвалюся, Барысавіч,—схамянулася Тоня.

— Не трэба. Учора ў Лідзе выступала нібы той аратар.

Аж зайздросна стала. Можна, я задам табе адно пытанне? Тоня глядзіць на сакратара здзіўлена.

— Скажы, Іванаўна, толькі чэсна. Калі ў школе разам вучыліся, я цябе за косы цягаў?

— Не, не цягаў. Ты быў сціплы хлопчык.

— Ну і добра. А то было б няёмка, што за косы цягаў будучага дэпутата.

Ён смяецца, смяецца і Тоня.

Светлай істужкай вецца між зялёнай густой азіміны дарога. Машына бяжыць па ёй, то ўзбіраецца на ўзгорак, то імчыць уніз, то збочвае ў малады лясок, то зноў выбігае на поле, дзе ўжо калосіца пшаніца і лёгкая яшчэ калышыцца пад ветрам.

— Землі калгаса імя Мікалая Гастэлы, тут нарадзіўся наш славуці зямляк...

Тоня згодна ківае галавою. «Колькі людзей загінула та-кіх, як Гастэла, за наша сённяшняе шчасце,—думае яна.—А мы часам забываем пра мінулае, прывыклі да заможнага сёння, быццам увесь век так было, як цяпер».

А было ж не так.

Вось каб хапіла ў яе сме-ласці, хапіла слоў—расказа-ла б яна, як раней, пры панах, жылі ў іх вёсцы людзі. Не пра сябе раскажала б, бо на-радзілася яна, калі паноў ужо не было. Пра свёкра свайго раскажала б, пра Паўла Восі-павіча, якога ад смерці ка-лісьці выратаваў... сабака. Пра час, калі брат ненавідзеў брата, чакаў яго смерці, каб забраць сабе яго гектар зям-лі...

Падлетак Павел напрудвес-ні пасвіў кароў і не заўва-жыў, як перайшлі яны на другі бок рэчкі на чужое по-ле. Перабег і ён уброд рэч-ку—ля берагоў яшчэ трымаў-ся лёд.—пераняў кароў. Па-куль дайшоў дадому, дзе жыў з жанатым братам, так змерз, што слова сказаць не мог. Адразу палез на гарачую печ. Як лёг там, дык тры гады не злазіў. А братавая ўсё казала людзям:

— Памірае. Кроў у яго за-пяклася.

Яго не лячылі. Навошта лячыць, а потым дзяліць на дваіх бацькавы дзесяціны?

Цела пабіла на раны. Гніў чалавек, нікому не патрэбны, лішні ў жыцці. Аднойчы пры-беглі сябрукі з сабакам, калі брат з жонкай былі на полі. Праз акно выпягнулі Паўла на вуліцу, і сабака стаў за-лізваць яго раны. І сябры сталі кожны дзень прыхо-дзіць са сваім «доктарам» да Паўла, калі брата з жонкай не было дома...

Звеннявую па льну калгаса імя Святло-ва Горацкага раёна Марыну Уладзіміравну Цітову і даярку калга-са «Чырвоная зорка» Магілёўскага раёна Елізавету Канстанці-наўну Балашэнку доб-ра ведаюць на Магі-лёўшчыне. Звяно Ці-товай абавязалася атры-маць сёлета па 7 цэн-тнераў ільнасям і ва-лакна з кожнага ген-тара, а Елізавета Ба-лашэнка штодня на-дойвае ад кожнай ка-ровы па пуду малака. На здымку: М. Ул. Ці-това (злева) і Е. К. Ба-лашэнка.

Фота М. Жалудовіча. (ВЕЛТА).

Зацягнуліся раны, стаў папраўляцца хлопец. І хто яго ведае, ці той сабака дапамог, ці малады арганізм сам пераборав хваробу...

Тоня і цяпер жыве ў адной хаце са свёкраві і свякроўкай. Свой дом, цагляны, яшчэ будуюцца.

Не, не раскажа яна пра гэта людзям. Не хопіць у яе смеласці.

— Дарога на возера Свіцязь, — кінуў улева Генадзь, калгасны шафёр. — Кіламетраў восем адсюль. Былі там?

Не, яна не была. Акрамя Ваўкавыска, тэхнікума, нікуды не ездзіла, часу не хапала. Дзяцей трое, ля іх клопату многа.

— Калі рана будзем вяртацца назад, заедзем, — сказаў Генадзь.

І ў Лідзе яна ўчора першы раз у жыцці была. І ў Дзятлава сёння першы раз едзе. А яшчэ Мінск пабачыць, Маскву. Толькі ў кіно і глядзела на іх. Але кіно гэта не тое, што сваімі вачыма. Прыдумцы пра Маскву ў яе лёгка сціснулася сэрца: хочацца пабачыць...

— Ну вось і Дзятлава, — сказаў Генадзь, пад'язджаючы да будынка райкома партыі.

Іх ужо чакалі. Тоня ўбачыла Аляксандру Ляўко, камсамолку з Лідскай абутковай фабрыкі, таксама кандыдата ў дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР, былую дзетдомаўку. Учора яна пазнаёмілася з ёй у Лідзе на сустрэчы з выбаршчыкамі.

Падышла адразу да яе. А сама глядзіць на мужчыну ў акулярах — знаёмы твар. І не можа прыпомніць, адкуль яна яго ведае. Але ж ведае, бачыла...

Ён працягнуў ёй руку:

— Будзем знаёмы. Сакратар Дзятлаўскага райкома партыі Іван Вікенцьевіч Крыжановскі. — І, звяртаючыся да прысутных, сказаў:

— Знаёмцеся, таварышы, наш дэпутат, мая былая вучаніца Антаніна Іванаўна Мохань, свінарка калгаса «Ленінскі шлях».

І тут успомніла Тоня школу ў Цырыне, настаўніка гісторыі ў акулярах, за шкелцамі якіх пасмейваліся вясёлыя вочы.

— Бегала такая шустрая, і на табе — у дэпутаты! — Ён абняў яе за плечы. — Пойдзем. Нас чакаюць людзі.

І адразу прапалі ўсе Тоніны страхі, стала спакойна і зусім не боязна ісці да людзей і выступаць перад імі. Побач быў сталы, упэўнены, паважаны ўсімі чалавек. Яе настаўнік.

Галіна ВАСІЛЕЎСКАЯ

Карэліцкі раён.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Сон пра зорку і прамень

(З нізкі „Каханне“)

Мне цёмнай ноччу дзіўны сон прысніўся:
Над лесам зорка светлая ўзышла
І так прыгожа, ярка расцвіла,
Што я, знямеўшы, перад ёй спыніўся —
Уражлівы да незямных дзівос —
І ўсё глядзеў і не адводзіў воч.
Яна свяцілася нязвычайна блізка —
Над цішынёю восені бязлістай,
Над моракам таемных дум маіх.
І менавіта ў той шчаслівы міг,
Калі я моўчкі на красу маліўся —
Ад зоркі промень адляцеў і ўпіўся
Глыбока ў грудзі мне, няйначай дзіда,
І аж да сэрца вастрыём дастаў.
Я закрычаў спярша ад болю дзіка,
А потым, зубы сцяўшы, тузаць стаў,
Цягнуць, ірваць што сілы ў дзве рукі,
Але было яго нялёгка вырваць,
І я варочаў промень у бакі,
Каб расхістаць яго ў грудзях, як кол,
Забіты моцна абухом у дол.
Калі ж усё-такі рыўком імклівым
Нарэшце выцягнуў — шпурнуў наўзбоч
І... прабудзіўся.
За акном маўклівым
Яшчэ цямнейшай мне здалася ноч.

***

Пагорачкі родныя ў шызаі смуге.
За насыпам — жоўты бярозавы пояс.
Бліскучыя рэйкі і радасны поезд:
Дадому,

дадому,
дадому вязе!

Праносяцца будкі, мільгаюць слупкі,
Вітаючы, дзеці рукамі махаюць.
А колы — мелодыі іншай не знаюць:
Дадому,

дадому,
дадому, браткі!

Знаёмая далеч бяжыць да вачэй —
Як любая, насцеж адкрыцца мне
хоча.

І сэрца стукоча, і сэрца грукоча:
Дадому,
дадому,
дадому хутчэй!

Русалка на Нарачы

Па срэбнай дарожцы, што бляскамі грае,
Русалка на бераг выходзіць з вады.
Спакойна сукенку з ядлоўца здымае.
Ну, гэта русалка не зробіць бяды.

От колісь русалка: прарэіме, забавіць —
На смерць загадчы ў гушчэчы лясной.
І ўсё-такі рушу дадому я, мабыць:
А чорт бы ёй верыў, русалцы начной!

***

Аптымісты мы, відаць, па духу,
Калі ў вечнай з лёсам барацьбе
Ухітраемся свой сум і скруху
Абярнуць у радасць для сябе.

Неразбалаваныя дарамі,
Часам нават і балючы ўдар
Мы прымаем не як пакаранне,
Не як помсту лёсу, а як дар.

Вяртанне

На крыле самалёта — вясёлкавым адлюстраваннем —
Ззяе промень нябачнага сонца, зламаны наўскос.
Ружаватыя воблакі ўнізе плывуць астравамі
Па сцягнутым ужо акіяне вячэрніх нябёс.

Нібы птушкі, што з поўдня ляцяць, мае думкі на момант
Прыпыняюцца дых перавесці на тых астравах.
На крыле самалёта — апошні вясёлкавы промень...
Скора ўбачу яго ў тваіх вечаровых вачах.

Мал. Ю. Пучынскага.

ФРОЙЛЯЙН ГЕЛЕНА

І. ЧАРНЯЎСКИ

Журналіст І. Чарняўскі ў гады Вялікай Айчыннай вайны быў разведчыкам. Нядаўна ён напісаў аповесць «Цярністыя сцежкі» — пра сваіх баявых сяброў, пра іх верных памочнікаў — патрыётаў Савецкай Радзімы. Урывак з гэтай аповесці прапануем увазе чытачоў.

Міраслава пасля шпіталю зноў апынулася на беларускай зямлі. Мікалай Фёдаравіч Башкін, камандзір партызанскай брыгады, сустрэў яе з вялікай радасцю. Прышоў і начальнік разведкі Крутаяраў.

— А-а-а, Лазавая прыбыла! Ну, добры дзень! — шумна прывітаўся Крутаяраў. — Вось і добра, што ў час. Работа ёсць, і вельмі сур'ёзная.

— Ты пра што гэта, Дзмітрый Кузьміч, — спыніў яго камандзір брыгады. — Мы ж ставім Лазавую на ўнутраную сувязь.

— Са злучэння паступіла шыфроўка: у адно даволі важнае месца трэба выдзеліць радыста. Патрабуецца чалавек,

які добра ведае польскую мову. Я сказаў, што ў нас такога няма. А мне ў адказ: як гэта няма! А Лазавая?

— Ну, гэта яшчэ не канчаткова. Пашукаем іншага чалавека. А пра Лазавую паведамім, што яна хворая. Такія людзі нам таксама патрэбны. Разумееш?

— Вельмі ўдзячна за клопаты, — падала голас Міраслава. — Але вельмі прашу, даручыце гэтае заданне мне.

— Мяне перакінуць на тэрыторыю Польшчы, — думала Міраслава. — А там дзейнічае Мікалай...

— Ну, калі такое тваё жаданне, то спадарожнага табе ветру. Баявой удачы! — згадзіўся камбрыг.

— Вось і добра, — падтрымаў яго Крутаяраў.

...На станцыю Дольск, дзе жыло шмат палякаў, прыбыў пасажырскі поезд. Праваднік, адчыніўшы дзверы вагона, прагарланіў:

— Фрэйлен Гелена! Вам выходзіць! Поезд стаіць дзесяць хвілін!

— Вялікае вам дзякуй, пан Вільгельм. А вунь і цёця Казя. — Зграбная дзяўчына ў белым плашчыку замахала рукой хударлявай жанчыне ў цёмнай сукенцы. Падхапіўшы элегантны сакваж, яна лёгка спусцілася па прыступках.

— Дакументы! — спыніў яе на пероне обер-лейтэнант чыгуначнай жандармерыі, аглядаючы з галавы да ног прыгожую дзяўчыну. Гелена адкрыла сумку, каб дастаць «аўсвайс».

— Гэта мая пляменніца, пан обер-лейтэнант, я вам гаварыла пра яе. — Казіміра моцна абняла Гелену і расцалавала ў

абедзве шчакі. — Даражэнькая мая! Нарэшце ты прыехала!

— А-а, то фройляйн Гелена? А што ў сакважы?

— Цукар, — усміхнулася Гелена.

— Цукар? Увечары будзем піць чай? Обер-лейтэнант са сваёй камандай застаўся ля састава, а «цётка з пляменніцай» пайшлі ў рабочы пасёлак.

— Вось мы і дома, — сказала Казіміра Гаўрылаўна. — Гаспадар мой на рабоце. Усе свае справы будзеш весці з ім. Я — твая цётка, сястра тваёй мамы, яна жыла ў Пазнані і загінула ад бамбёжкі. За сцяной жыве обер-лейтэнант Ота Шульц. Цэлы дзень ён на службе. Дадому прыходзіць позна ўвечары. Пры ім гаварыць будзем толькі па-польску. Шульц крыху ведае Пазнань, так што глядзі, будзь асцярожнай. У мяне ёсць кніжачка пра Пазнань, нейкі чыгуначны даведнік. Вазьмі і пачытай. А пакуль што давай паабедзем. Вунь і гаспадар ідзе, перапынак у яго.

У цеснай, але чыстай куханьцы Казіміра Гаўрылаўна пасадзіла Міраславу за стол і акуратна нарэзала тоненькімі скрылёчкамі шэры, з асцюкамі хлеб, выняла з печы гаршчок з гарачай капустай. Толькі пачала разліваць страву ў талеркі, як расчыніліся дзверы.

— Пляменніца прыехала! — з усмешкай прамовіў Станіслаў Адамавіч, скідаючы запалены плашч. — Даўно чакаем! Ты сілкуйся ды адпачні. Здарожылася, пэўна?

А пасля абеду Станіслаў Адамавіч спытаў:

— Ці можаш ты сёння ж звязацца з партызанскай брыгадай?

— Магу, — кінула Міраслава. — Пакажыце рацыю, дзе яна ў вас?

— У каморцы схавана. — Гаспадар выйшаў за дзверы і зараз жа вярнуўся са скруткам. Разгарнуў коўдру — перад Міраславой заззяла новенькая «Белка».

— У поўным парадку, — задаволена сказала дзяўчына, правяршы рацыю. — Дзякую вам. Задача мне ясная. Вам, спадзяюся, таксама?

— Ясна! — кінуў Станіслаў Адамавіч. — Я збіраю звесткі, а ты, «пляменніца», перадаеш іх партызанам.

— Што было цікавага на лініі сёння? — спытала Гелена.

— На ўсход у напрамку на Мінск прайшлі пяць эшалонаў з войскамі. Былі тры эшалоны з танкамі, аўтамашынамі.

— Гэта трэба перадаць сёння ж, — захвалывалася «пляменніца».

— Зараз дзве гадзіны, чыгуначная жандармерыя абедзе, — зірнуў на гадзіннік «дзядзька». — Можна перадаваць.

Зазумерыла «Белка», у эфір пайшлі калонкі незразумелых лічбаў.

* *

— Дзе ж ваша пляменніца, паважаная фрау Казіміра? — пацікавіўся ўвечары обер-лейтэнант.

— А яна на кухні самавар ставіць, пан Ота.

— Приемная фройляйн. Толькі калі цёмна, не пускайт нікуды. Вайна мае свой закон.

— Ды што вы! Божа барані. Дзяўчынка нават удзень баіцца выходзіць. Хіба толькі пад вашай апекай. Ёй жа толькі нядаўна семнаццаць споўнілася.

— Гут! — зарагатаў Шульц. — Добжэ! Мы будзем яе ахоўваць.

— Гелена, ці гатовы самавар? — крыкнула гаспадыня, адчыніўшы дзверы на кухню.

— Гатовы, цёця!

— Дык нясі сюды. Прыйшоў пан обер-лейтэнант!

— Нясу, нясу!

— Трэба думаць, чай з рук вашай пляменніцы смачнейшы за ўсякае віно! — Шульц расцягнуў рот у шырокай усмешцы. — Праўду я кажу, фрау Казіміра?

— А вось паспрабуйце, ацаніце. Гелена, налі, калі ласка, пану афіцэру кубак чаю!

Дзяўчына акуратна выканала просьбу.

— І сабе наліце, фройляйн Гелена!

«Баіцца, гад, каб не атруцілі», — падумала Міраслава.

Дзяўчына апусціла ў кубак кавалачак цукру, памяшала, адпіла крышку. Толькі пасля гэтага пачаў піць чай і обер-лейтэнант.

— Карош чай, міла фройляйн. Такого даўно не піў! — прыжмурыўся Шульц і, нібы між іншым, спытаў:

— Вы з Пазнань, я слыхаль?

— Так, я адтуль. А вы ведаеце наш горад?

— Бываль там. Вось думаю і ніяк не магу ўспомніць: што супраць оперны тэатр?

— Расстаўляе пастку, — унутрана ўсміхнулася дзяўчына. — Вам, відаць, спадабаўся фантан? Гледачы выходзяць да яго ў антракце, каб палюбавацца на залатых рыбах.

— Так-так. Вельмі карош водазборнік. Я ў ім мыль нога. — Адпіўшы глыток чаю, немец з захапленнем усклікнуў: — А які там цудоўны універмаг!

— Вам падабаецца тая круглая каланча? Але ж у гэты універмаг цяжка падыймацца. Я туды рэдка хадзіла.

— Каланча? Ха-ха-ха! Трапна сказан. Сапраўды, падобны на каланча. Я хадзіла да яго з бліжэйшы гасцініца. Толькі забыла, як ён завецца. Карош гасцініца.

— Тая, што побач з трамвайнай лініяй?

— Так-так, фройляйн. Яна.

— Дык гэта ж «Брыстоль».

— Брыстоль, Брыстоль! Ну і чай жа ў вас. Можна яшчэ кубачак?

Чаяпіцце зацягнулася позна. Афіцэр цікавіўся, чым дзяўчына займалася ў гады вайны. Гелена адчувала, што обер-верыць ёй. Гэта добра.

— Вы не будзеце пярэчыць, калі я з фройляйн Гелена ў суботу вечар пайду ў кіно? — спытаў ён у Казіміры Гаўрылаўны.

— Я-то не пярэчу. Але ж гэта справа Гелены.

— А як вы, фройляйн, на гэта глядзець?

— Не ведаю, што вам і адказаць...

— Я вас зразумель, што згодна. Значыць, заўтра ў дзевяць вечар глядзім кіно!

Праляталі дні, тыдні. Станіслаў Адамавіч сам і праз сваіх сувязных удакладняў нумары часцей, якія рухаліся на ўсход і з ўсходу па чыгунцы. Міраслава кадзіравала гэтыя звесткі і ва ўмоўлены час перадавала ў эфір. А ўвечары хадзіла ў кіно або ў клуб з обер-лейтэнантам, прыслухоўвалася там да размоў немцаў.

Аднойчы да обер-завіталі два высокія чыны — інспектары галоўнага штаба армейскай чыгуначнай службы. Выпіўшы шнапсу, яны размаўлялі без асцярогі.

— Хто ведае, дзе савецкія войскі на-нясуць цяпер галоўны ўдар! — гаварыў адзін з гасцей. — Можна на поўдзень ад Брэста, каб адрэзаць беларускую групоўку? А можа наступленне пойдзе на Оршу? Хто ведае. Загадалі быць гатовымі да ўсякіх нечаканасцей, накопліваць рэзервы далёка ад лініі фронту, ля вялікага чыгуначнага вузла. Адсюль іх можна кінуць і пад Оршу і пад Брэст.

Звесткі былі вельмі важныя. Назаўтра Міраслава перадала іх у Маскву. А ўначы цяжкія бамбардзіроўшчыкі, павесіўшы асвятляльныя ліхтары, прыцэльна скінулі смертаносны груз. Сотні гітлераўцаў знайшлі сваю смерць, дзесяткі машын былі разбіты. Мотамехкорпус на некаторы час астаўся без штаба. Шульц зусім збіўся з ног і некалькі дзён не наваў дома.

Прамежкая станцыя, прыняўшы ад разведчыцы шыфроўку, перадала ёй указанне. Раскадзіраваўшы яго, Міраслава жахнулася: пеленгатары ворага шукаюць яе радыёстанцыю, трэба часова спыніць сувязь, а пры сур'ёзнай пагрозе — ісці ў лес.

— Што вы мне параіце, Станіслаў Адамавіч? — спыталася яна ў гаспадары. — Давайце прадумаем план нашых дзеянняў...

* *

— Карош май! — крыкнуў з парога Ота Шульц. — Зараз толькі гуляйт пры-

емна лесу. Можна фройляйн складзе мне кампанія?

— Што вы, пан Ота. Там партызаны.

— Не баюся партызан! У мяне зброя, — паляпаў ён сябе па кабуры.

— Заўтра нядзеля. Давайце адкладзем нашу прагулку на дзянёк. І Казіміру Гаўрылаўну запросім.

— Гут. Ваш прапанова ўхваляю.

І обер-лейтэнант пайшоў у камендатуру. Правяршыўшы, як ідзе служба, ён аддаў распараджэнне свайму намесніку:

— Заўтра з раніцы я займаюся сваімі асабістымі справамі. А вы дзяжурце па раз'ездзе.

У маі рана віднее. З першымі промнямі сонца падняўся обер-лейтэнант. Жанчыны падрыхтавалі сняданак.

— На лоне прыроды карош апетыт, — заўважыў Ота, усміхаючыся дзяўчыне. — Але можа фрау астанецца дома? А мы з фройляйн Гелена ўдваіх прынясем кветкі.

— Я вам не буду замінаць, пан Ота, — пачціва адказала гаспадыня.

— Карош. Згодзен. Кемлівы фрау! — зарагатаў немец.

Беластволыя бярозкі на сонечным празрыстым узлесьсі яшчэ не паспелі прыбрацца ў лісце пасля зімовага сну. Але неўзабаве пачаўся ельнік — густы, цёмны, змрочны. Обер-лейтэнант узяў дзяўчыну за руку. Міраслава адварнула твар.

— Рукі ўгары! — выскачыў з-за куста Станіслаў Адамавіч і даў фашысту моцна ў карак.

— Ні з месца, пан Шульц! Стреляю без папярэджання, — скамандавала Міраслава.

— І Гелена!

— Так, і я, паганец!

Обер-лейтэнант падняў рукі. Станіслаў Адамавіч хутка абшукаў яго, выцягнуў з кабуры пісталет, дакументы схаваў у кішэню.

— Не забівайт мяне! Я дам каштоўныя звесткі!

— Будзеш разумны, не заб'ем.

— Я гатовы на ўсё. Вайна ўсё роўна капут, — спяшаўся Шульц. — Загадвайце, я да вашых паслуг.

— Ідзі наперад, паспееш нагаварыцца...

Да абеду яны прыйшлі ў лагер партызанскага атрада, дзе ўжо іх чакалі, узмацніўшы баявую ахову.

А ў дванаццаць нуль-нуль у прываказальнае паселішча прымчалася машына з пеленгатарам. Капітан Таубе, зайшоўшы ў штаб чыгуначнай аховы, загадаў паклікаць камандзіра.

— Ён дома, пан капітан.

— Зараз жа паклічце! Што ў вас за парадкі! Пад носам дзейнічае савецкі разведчык, а вы спіце! Пеленгатар засек у цэнтры вашага пасёлка радыёперадатчык!

У памяшканне ўляцеў сувязны.

— Дазвольце далажыць! Обер-лейтэнанта няма! У доме пуста!

— Званіце ў дарожную будку. Абходчыка сюды!

— Я ўжо званіў. Ён не прыходзіў на работу.

Знікненне начальніка чыгуначнай жандармерыі выклікала на станцыі перападох. Загулі правады. Па іх хваляй памчалася паведамленне: знік обер-лейтэнант Шульц...

ЦЭХ ЗДАРОЎЯ Ё ДУБОВЫМ ГАІ

— 3 прыездам! ►

Корпус прафілакторыя-санаторыя рабочых «Гомсельмаша».

Утульна ў пакоях санаторыя... ►

Хутчэй на сонца! ►

«Ікарус» мякка мчыць па ўскраінных вуліцах горада, вырываецца ў поле, на лясную дарогу і праз некалькі хвілін спыняецца ля вялікага чатырохпавярховага будынка, прыхаванага ў засені хвой. Толькі што былі цэхі, шум станкоў, лязгат жалеза, быў завод, быў горад з яго, што і казаць, не вельмі чыстым паветрам і далёка не ідэальнай цішынёй. А тут... Людзі выйшлі з аўтобуса і апынуліся нібы ў казцы. Блакітнае-блакітнае неба, рэдкасны дубовы гай, а побач плыве і плыве, спакушаючы сваімі сінімі хвалямі, жоўтымі пясчанымі пляжамі і зялёнымі берагамі,—Сож.

Людзі, што выйшлі з аўтобуса, разышліся ўжо хто куды: на рэчку, у парк, у вялікі чатырохпавярховы будынак. Хто ж яны, гэтыя шчасліўцы, і каму належыць такое цудоўнае, непаўторнае месца адпачынку?

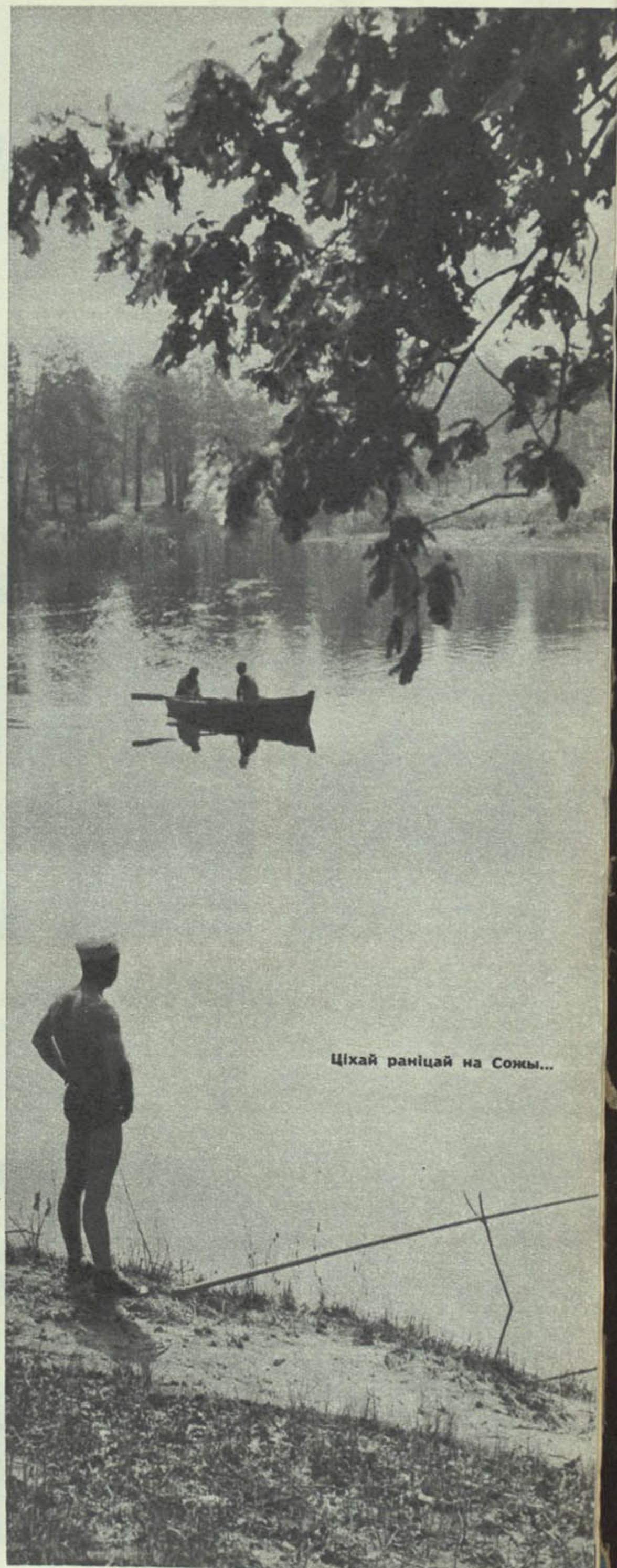
Ёсць многа вытворчых цэхаў на заводзе «Гомсельмаш». Іх назвы гучаць звычайна, як і на кожным заводзе. Але ёсць яшчэ адзін незвычайны цэх—цэх здароўя. Гэта прафілакторый завода ў Чонках, у тым самым дубовым гаі, дзе апынуліся мы з вамі, і адкуль наш фотакарэспандэнт павядзе зараз свой рэпартаж. Гэта яшчэ многае іншае—спартыўная і турыстычная базы завода, піянерскі лагер на 600 месц, лагер для дзяцей ясельнага ўзросту, заводскія аздаравленчыя пункты.

Толькі галоўнае ўсё ж прафілакторый у Чонках. Кожны вечар пасля работы прывозіць сюды «Ікарус» групу рабочых і служачых. Заўтра раніцой яны паедуць зноў на завод, у свае цэхі. Але наперадзе—цэлы летні вечар адпачынку, агляд урачоў, для тых, хто адчувае сябе не зусім здаровым, аздаравленчыя і прафілактычныя працэдуры. І вось ужо нехта адплывае на лодцы... Хтосьці ідзе ўжо з валебольным мячом, гучае каманду... Маладая жанчына прысела на лавачцы з кнігай... А летні вечар прымае ласкава ў свае абдымкі людзей, якім заўтра зноў на працу.

Гомсельмашаўцы праводзяць тут свой адпачынак. Сорак чалавек—увесь месяц, шэсцьдзесят—прыязджаюць толькі на вечар і на суботнія і нядзельныя дні. Словам, прафілакторый прапускае 1200 чалавек у год. Аплату амаль усіх выдаткаў бярэ на сябе завод. Пуцёўка каштуе ўсяго толькі 17 рублёў. Восем медыцынскіх работнікаў і галоўны ўрач прафілакторыя Аляксандр Майсеевіч Сцепаненка паклапоцяцца, каб у тых, хто дае нашай сельскай гаспадарцы новыя выдатныя машыны, прыбавілася сілы, энергіі і здароўя, каб добрым словам успаміналі людзі свой заводскі прафілакторый, успаміналі цудоўныя Чонкі.

Сабраліся аматары купання. ►

Фота У. л. Вяхоткі.

Ціхай раніцай на Сомы...

Сонечныя ванны.

Урач Людміла Мікалаеў-
на Новікава.

На працэдурах.

Спартсмены ўсюды
спартсмены.

Смачны абед.

Пасля купання.

СІНІЯ КАСАЧЫ

Нарыс

На гэты раз ціхая Баброўка ашукала плоскаўцаў: дачасна ўзняла пасінелы лёд і выйшла з берагоў. Спярша затапіла лук, потым хлынула на абалонне. І ўсюды чародамі крыгі. Пярэднія льдзіны да чырвані паабівалі бакі алешын, дабраліся да старога мастка праз канаву і, нібы цюлені, палезлі на дашчаты насціл. Яго хутка знесла, і калі Марыя падышла да мастка, ад яго засталіся адны перакладзіны. Па іх яна збаялася пераходзіць, бо калі палізінешся — па грудзі акунешся ў золкую ваду.

Дзяўчына ўзяла вышэй, дзе не так разлілася вада, па кладцы перайшла канаву і папраставала ў Плоскаш. Уперадзе, ля абалоння, шарэў на грудку стог сена. Абапал яго ўжо разлілася вада, і ён зводдалі нагадаў астравок. Марыя насярожылася: гэта, здаецца, апошні стог у брыгадзе, і к вечару, калі не перавезці, яго змые, ахапкамі раскідае па абалонню. А яшчэ ж месяц каровам у хляве стаяць. Чым карміць іх, калі сена прападзе?

Яна хутчэй падалася ў вёску — і адразу ж да брыгадзіра: — Дзядзька Мацей, вада сена знясе.

— Як яна яго знясе? Стог на сухім грудку стаіць.

— Той грудок крыгі ўжо абступілі. Даўно трэба было перавезці...

— Даўно? Дык і перавезлі б. Колькі там сена таго.

— І перавязём.

Яна лёгенька павярнулася і бразнула клямкай. Брыгадзір нешта выгукнуў услед, але Марыя не спынілася, не азваўся. У горле большаў і большаў камячок крыўды. «Дык перавезлі б. Колькі там таго...», — не выходзілі з галавы брыгадзіравы словы. От які кіраўнічок: быццам не ведае, што на ферме работы — не перарабіць усёй. За што ні вазьміся — усё рукамі, усё высільвайся. Механічныя апараты яшчэ летась прывезлі, а ўсё не ўстаноўлены. «Трэба будзе пагаварыць на праўленні...».

Марыя сабрала даярак.

— Будзем у калёсы запрагаць, бо сані ў вадзе ўжо схваюцца, — прапанавала яна жанчынам.

Снег растаў, але крохкая наледзь яшчэ трымалася, і абады ішлі па ёй лёгка. Па сена ехалі даяркі і цялятніцы. Коні неах-

вотна ступалі ў ваду, і жанчыны падганялі іх лейцамі. Колы акулаліся па самыя ступіцы.

Марыя ўзбралася наверх і віламі кідала ў вазы сена. Рэйс, другі, трэці... у чацвёрты забралі ўсё. Марыя пагрузіла на свой воз рэшткі падмакрэлага ўжо сена і апошня пакінула стагавішча. Конь фыркаў, але цягнуў, узнімаючы нагамі пырскі. Воз плыў роўна, але кола раптам собіла на тоўстую льдзіну, і воз прыпыніўся. Марыя падагнула каня, ён ірвануўся, кола ўз'ехала на крыгу, воз крута нахіліўся і перакуліўся. Яна моцна ўдарылася плячом аб нешта цвёрдае і апынулася ў ледзяной вадзе. Хуценька выбралася, паставіла калёсы і пачала ўскідваць на воз мокрае сена. Ногі калелі ў вадзе, і ад таго кідала ўдрыжкі.

Назаўтра Марыі Цыганковай не было на рабоце. Яе кароў даілі сяброўкі і таму работу закончылі крыху пазней, чым звычайна. Якраз у гэты час зайшоў брыгадзір Мацей Арыстаў. Стаў у дзвярах і папытаў:

— А дзе ж чацвёртая?.. Штосьці не бачу яе...

— Адкуль нам ведаць, — адказала Ліда Шулева. — Можна захварэла. Думаю, такое «купанне» ёй лёгка не пройдзе...

— Якое яшчэ купанне?

— З возам учора на абалонні перакулілася... І ўсё праз цябе, Мацей... Не мог тое сена своечасова звесці.

Брыгадзір моўчкі выйшаў.

У поўдзень даяркі даведалься, што сапраўды Марыя Цыганкова моцна прастудзілася, захварэла і яе адвезлі ў бальніцу.

— Я ж казала, не пройдзе ёй так, — зазначыла Ліда Шулева. — Трэба схадзіць, праведаць яе.

Марыя ляжала ў палаце адна. Твар яе быў бледнаваты.

— Што ж ты надумала хварэць на вясну? — Ліда села ля ложка і памацала Марыін лоб. — Што дактары кажуць?

— Кажуць, хутка папраўлюся.

— Дык і старайся, каб хутчэй. Сумнавата, бачу, адной. Ну, а гэта, каб на папраўку хутчэй: кажуць, малінавае варэнне — лепей за ўсякія лекі. — І Ліда паклала ў тумбачку пакунак.

Амаль месяц пралажала Марыя. Змаркоцілася і па сяброўках і па рабоце. Змалку

прывучанай да ўсякай работы, ёй не верылася, што можна вось так месяц пралажаць, ні да чаго не прыклаўшы рук.

У той дзень, як выпісалася, заглянула на ферму. Кароўнік пуставаў. «Што гэта?..» — здзівілася Марыя. Але тут жа здагадалася, што статак, напэўна, выгналі ў поле. Гэта ж, пакуль яна пралажала, вясна ўсталявалася. Калі ішла на ферму, сама бачыла: ля ўзмежкаў ужо адскочыла маладая траўка.

Марыя зайшла ў чырвоны куток. Тут было чыста вымыта, столік засланы беласнежным ільняным абрусам. Утульна, дамавіта. Толькі за акном — гэта адразу кінулася ў вочы — неакнапрывабна, запушчана.

Заглядзелася, задумалася Марыя і не ўчула, як зайшла Ліда.

— Чым любуешся? — папытала яна.

— Конскім шчаўем, — засмяялася Марыя, потым сказала сур'ёзна: — Трэба пад акном клумбы зрабіць, кветкі пасеяць.

— Ну, прыдумала яшчэ, іх жа каровы вытапчуць.

— Абгародзім.

— Тады можна. Пойдзем прыбярэм там, ускідаем. Да вечара яшчэ вунь колькі — управімся. Ты не рабі — з бальніцы ж толькі, а пабудзь ля мяне, каб веселей было.

— Нічога, я ўжо выздаравела. Што тут новага, раскажы!

— Новага? Новага нічога няма, усё, што і пры табе было. Мацея разбрыгадзірылі.

— За што?

— За ўсё...

Зноў пайшлі аднастайныя будні. Кожны пунсовы заранак Марыя сустракала па дарозе на ферму, а кожны вечар — па дарозе з фермы дамоў. Клопат адзін: лепш накарміць кароў, больш надаць малака. Часцяком даставалася ад Марыі пастухам за тое, што каровы прыходзілі з пашы «з няпоўным выем».

Так было і тады, калі апоўдні даяркі прыехалі на пашу. Гарачыня — што на пякарні. Некалькі рагуль залезла ў альховыя расцяробы, астатнія ляжалі на пашы. Толькі адна бурая першацёлка зыкала па полі. За ёй ганяўся пастух Іван Воранаў. «Знайду на цябе ўправу!...» — злаваўся ён.

— Ці ж вінавата жывёла, што спёка такая? — Марыя паставіла даёнку і падышла да пастуха. — Трэба трохі раней выганяць кароў на пашу. А цяпер іх не тут трэба трымаць, а ў хляве. Ды канюшынкі свежай накасіць...

— Кыш, — шчоўкнуў пугай пастух. — Учора да брыгадзіра, як смала, прыліпла — лізунец

ёй спатрэбіўся, а цяпер і да мяне дабралася. Бач, якая шустрая.

— Яна праўду кажа, — заступілася за Марыю Ліда. — Тады і нам не спатрэбілася б сноўдаць па пашы з даёнкамі.

Так і сталі рабіць. Вярнулі тое малако, што «спёка ўкрала», і новай прыбаўкі дамагліся. Марыя па пуду надойвала ад каровы ў суткі. І астатнія амаль па столькі ж бралі. Цэнтральная ферма стала лепшая ў калгасе «Савецкая Беларусь», а калгас па вытворчасці малака — перадавым у Гарадоцкім раёне.

Неяк на ферму зайшоў брыгадзір — ён штодня сюды заходзіць, — як звычайна, папытаў пра надзённыя справы, потым сказаў:

— Сёння пастарайцеся раней закончыць... На сход каб паспець.

— Што за сход?

— Сход як сход. Там уведаеце.

Для іншых ён можа і праўда быў сход як сход, а для даярак — незвычайны. Цэнтральная ферма прысвоілі званне калектыву камуністычнай працы, даяркам уручылі прэміі. Жанкі не гаварылі там многа прыгожых слоў, не распіналіся ў гарачых абяцанках, казалі кораценька, сціпла: «Дзякуем за ўвагу, пастараемся, каб і зноў усе добра ішло».

Так яно і было на справе: усё ішло к лепшаму, большаму. Калгас перавыконваў квартальныя планы продажу малака дзяржаве, як і раней, ішоў у ліку перадавых гаспадарак Гарадоцчыны.

Аднаго разу выклікалі Марыю Цыганкову ў канцэлярыю і кажуць:

— Збірайся ў Маскву, Марыя.

— У Маскву? — разгубілася дзяўчына. — Па якой такой справе?

— На выстаўку, — кажа старшыня...

І вось яна, сталіца. Глядзіць Марыя на рубінавыя зоры Крамля, на залатыя россыпы агнёў. Многа пра ўсё гэта яна чытала і чула, і вось яно — перад вачыма.

Адразу ж, як вярнулася, даяркі сабраліся ў чырвоным кутку.

— Ну, раскажвай, Марыя, што бачыла ў Маскве.

Пра многае раскажвала яна, а найбольш — пра павільёны выстаўкі.

— Чаго толькі няма там! Гэта сапраўдны чуд чалавечага розуму, чалавечых рук.

Марыя глянула ў акно і нечакана ўскрыкнула:

— Ой, касачы расцвілі! Якія сінія!.. Гэта пакуль я ў Маскве была, расцвілі. Сінія агні...

Мікола ВОРАНАУ
Гарадоцкі раён.

АЛА ДЗЯМІДАВА

Шлях Алы Дзямідавай у мастацтва не быў «зялёнай вуліцай», не «лёс» яе вёў, а талент. Ала закончыла эканамічны факультэт Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Будучы студэнткай, займалася ў студэнцкім тэатры, якім кіраваў Ралан Быкаў, іграла ў многіх спектаклях гэтага тэатра, у тым ліку ў вядомым спектаклі «Такое каханне». Пасля заканчэння ўніверсітэта год працавала выкладчыкам палітычнай эканоміі.

Але актёрскі талент, які выявіўся на студэнцкай сцэне, не даваў спакою сваёй недаверлівай гаспадыні, патрабаваў выхаду. І Ала паступае ў тэатральнае вучылішча імя Шчукіна. А закончыўшы яго, разам з усім сваім курсам уліваецца ў склад толькі што створанага Ю. Любімавым тэатра на Таганцы, становіцца прафесіянальнай актрысай. У тэатры яна шмат іграе, яе талент квітнее, майстэрства становіцца больш дарослым. А вось у кіно ёй спачатку не шанцавала. Некалькі разоў запрашалі на пробы, але на ролі не зацвярджалі. Відавочна, гэта былі не тыя ролі. Ала ўжо зусім была адмовілася ад думкі аб рабоце ў кіно, як раптам з'явілася «тая самая» роля.

Кінарэжысёр Ігар Таланкін запрасіў актрысу на галоўную ролю ў фільме «Дзённыя зоркі» і не памыліўся ў сваім выбары. Дзямідавай удалося раскрыць складаны духоўны свет гераіні, знайсці галоўнае — неразрыўнае адзінства чалавека і мастака, сувязь біяграфіі Вольгі з лёсам краіны. Гераіня карціны паўстала перад глядачамі як пясняр духу і волі савецкага чалавека, яго найглыбейшай вернасці ленінскім ідэалам, як удзельнік барацьбы народа за мір на зямлі. Ад першага да апошняга кадра мы бачым перад сабой жывую чалавечую душу з усімі яе болям, сумненнямі і радасцямі, якія становяцца і нашымі болям, радасцямі, сумненнямі.

Вользе — Дзямідавай верыш і ў вялікім, і ў малым. Стваряючы цэльны закончаны вобраз, яна дасягае ў асобных эпізодах сапраўдных вяршынь мастацтва, пакідаючы ў памяці глядача каштоўныя хвіліны высокага эмацыянальнага напружання. Такіх эпізодаў-жамчужын у «Дзённых зорках» нямала. Напомнім толькі два: той, калі Вольга з мужам у асаджаным халодным і галодным Ленінградзе святкуе сваё маленькае сямейнае свята, і эпізод у запарку, дзе цяжкае гора змяняецца раптам у Вольгі дзіцячай свавольнасцю...

Здымкі «Дзённых зорак» былі ў самым разгары, а актрыса атрымала ўжо рад запрашэнняў ад іншых рэжысёраў. Дзямідава знялася ў кароткаметражным фільме рэжысёраў Валерыя Ускова і Уладзіміра Краснапольскага «Сцюардэса».

Зусім непадобная на сцюардэсу трэцяя гераіня Дзямідавай — эсэсаўка Ангеліка ў кінаэпапеі Уладзіміра Басава «Шчыт і меч». Гэта — маладая жанчына, фанатычна адданая ідэям нацызму, уладная, жорсткая, бязлітасная. У вобразе Ангелікі як бы канцэнтравана ўся гісторыя фашызму — ад яго ўзнікнення да ганебнага краху.

Затым актрыса знялася ў кінакарціне маладога рэжысёра Ільі Авербаха «Ступень рызыкі», якую ён паставіў па матывах апавесці Мікалая Амосава «Думкі і сэрца». Дзямідава іграла тут маладую жанчыну, псіхолога па прафесіі, у якой цяжка хворы муж. На экране — драма кахаючай жанчыны, як быццам дастаткова цвярозай і ў той жа час кожную секунду гатовай адступіцца ад гэтай цвярозасці ў імя пачуцця, якое ўяўляецца былым, а аказваецца сапраўдным.

Цікавая была работа актрысы і ў фільме «Служылі два таварышы», дзе Ала Дзямідава стварыла вобраз жанчыны-камісара. Гэтая роля захапіла Алу. Яе гераіня пражыла нялёгкае жыццё, прайшла праз катаванні і жахі белавардзейскіх засценкаў. Гэта духоўна надламала яе і зрабіла жорсткай, празмерна падазронай.

Вобраз канкрэтнага, рэальна існаваўшага чалавека — лідэра левых эсэраў Марыі Спірыдонавай, якая ўзначаліла контррэвалюцыйны мяцеж у Маскве ў ліпені 1918 года, стварыла актрыса ў гістарычнай хроніцы Юлія Карасіка «Шостае ліпеня». Рэжысёр не выпадкова спыніўся на кан-

Ала Дзямідава ў фільме «Живые трупы».

дыдатуры Алы Дзямідавай. На першых жа пробах яму стала зразумела, што актрыса можа раскрыць складаны і шматгранны вобраз сваёй гераіні, якая аддала лепшыя гады жыцця барацьбе з царскім самадзяржаўем, але ў гарніле рэвалюцыйных наваляніц апынулася ў стане ворагаў Савецкай улады.

Запомнілася Ала Дзямідава глядачам таксама ў фільме «Живые трупы», дзе яна сыграла ролю жонкі Фёдора Пратасева Лізы. У кінакарціне «Чайкоўскі» актрыса знялася ў ролі Юліі фон Мек.

Такім чынам, ролі Алы Дзямідавай — мнагаскладныя і многаскладаныя. І самае дзіўнае — яе цяжка пазнаць у кожным новым вобразе. Для яе галоўнае — натуральнасць, праўдзівасць, матываванасць учынкаў... — Кінематограф, — гаворыць актрыса, — памог мне зразумець, як важна быць натуральнай: экран не церпіць ні фальшу, ні недакладнасці нават у малым. Школа жыцця і ўніверсітэты творчасці — верныя памочнікі Алы Дзямідавай і ў вялікім, і ў малым.

ГЭТА вельмі незвычайны спектакль. Дзеючыя асобы не падзяляюцца прывычна на галоўных і другарадных. Усе — галоўныя. І ўсе — другарадныя.

Дзея адбываецца ў адной і той жа зале пасяджэнняў. І антракт — гэта толькі перапынак у пасяджэннях.

Вельмі незвычайны спектакль. Ён так і называецца: «Праўду! Нічога, апроча праўды!!!», і аўтар п'есы Д. Аль значыў яго жанр як «дакументальная хроніка ў двух судовых пасяджэннях». Незвычайны жанр...

Многае незвычайна ў гэты вечар у тэатры: і падкрэсленая штодзённасць, і акцёры без грыву і парыкоў, і тое, што глядачы прымаюць самы актыўны ўдзел у спектаклі.

На сцэне — юрыдычная камісія амерыканскага сената, камісія, створаная ў 1919 годзе для разбору «справы аб рэвалюцыі». Яе мэта — прааналізаваць

ных дакументаў гавораць і іншыя персанажы, якія паявляюцца ў спектаклі. І што дакумент у гэтым спектаклі — усё.

Гэта сапраўды так. Аўтар — гісторык і даследчык — прымусіў сведчыць дакументы і стэнаграмы. І яны, дакументы і стэнаграмы, загучэлі з такой трагічнай сілай, як часам не гучыць драматургічны твор з самай закручанай інтрыгай.

Сведка Кацярына Брэшко-Брэшкоўская. «Бабуля рускай рэвалюцыі», яна трыццаць два гады правяла ў царскіх турмах, у ссылцы, на катарзе. Як здарылася, што яна стала палітычнай эмігранткай, апынулася ў лагеры ворагаў Кастрычніка?

Промень святла выходзіць з ценю тоненькую фігурку, юны дзявочы голас звонка крычыць: «Усё для народа! Усё праз народ...», а потым на ярка асветленай сцэне паяўляецца старэнкая бабуля з вялікім чырвоным бантам на грудзях. Голасам клікушы, самазагараю-

«Дзесяць дзён, якія ўзрушылі свет» Рыда.

«Пісьмы пра Вялікую рэвалюцыю» Робінса.

«Шэсць месяцаў у Чырвонай Расіі» Брайанта.

«Ленін — чалавек і яго справа» Вільямса.

«Чырвонае сэрца Расіі» Біці.

А чым увайшлі ў гісторыю іх ганіцелі? Сведкі Сайманс, Сіманс, Дэвіс і іншыя?

«Імёны герояў і пакутнікаў, якія змагаліся за перадавыя ідэі, назаўсёды асталіся ў высакароднай памяці чалавечтва. А імёны іх суддзяў? — пытае вядучы. — Нават гісторыкі мала што могуць сказаць пра гэтых пігмеяў...»

«Нібы верставыя слупы, стаяць уздоўж дарогі чалавечага прагрэсу слупы ганебныя, на якіх спрабавалі распаць перадавую думку».

...Мы ўздрыгваем ад грукату барабанаў. У зале, за нашымі спінамі, нібы скразняком пацягнула, расчыняюцца ўсе

ПАЗІЦЫЯ ПРАЎДЫ

становішча ў Савецкай Расіі і даказаць (так, даказаць, гэта — прадвырашана), што адзіна магчымы выхад — інтэрвенцыя. Праўда, у вывадах існуе маленькая няўвязка: сцвярджаючы, што курс бальшавікоў падтрымлівае толькі пяць працэнтаў насельніцтва Расіі, сенат усё-такі занепакоены пагрозай бальшавізма не толькі Амерыцы, але і ўсяму свету. Але ўвогуле не бяда, што няўвязка, галоўнае, каб няўмольна следаваў выхад: рэвалюцыю трэба задушыць.

На сцэне — трыбуны для публікі. Адзін за адным выходзяць сведкі, старанна выбраныя, адсартаваныя, вымуштраваныя, яны клянучца гавораць праўду і толькі праўду, чотка рапартауюць тое, што неабходна камісіі. У іх паказаннях неймаверна пераблытаны паўпраўда і паўхлусня, плёткі, дапатопныя анекдоты, фельетоны з сатырычных часопісаў — усё гэта выдаецца за быт рэвалюцыі, за яе сапраўднае аблічча.

Адкрытая нянавісць, ханжаская крывадушнасць, злосць і тупасць брудным патокам заліваюць залу пасяджэнняў. Здаецца, яшчэ імгненне — і яны затопяць праўду...

Але ёсць і іншыя сведкі. Іх толькі пяцёра, але як толькі яны выходзяць на трыбуну — нібы чысты подых наваляніцы асвятляе паветра залы. І яны не адзінокія — паслухайце, як рэагуе зала на словы, якія вымаўляюць Джон Рыд, Луіза Брайант, Альберт Рыс Вільямс, Бесі Біці, Раймонд Робінс. Зала захапляецца, зала ўхваляе, падтрымлівае.

Зала — гэта мы з вамі.

Гэта — наша ўхваленне, наша падтрымка, наша захапленне. Бо яны, гэтыя сведкі, гавораць праўду, толькі праўду, нічога, апроча праўды. Бо сярод нас, у гучыні глядачоў, знаходзіцца вядучы. Ён каменціруе дзею, прадстаўляе сведак, юрыстаў.

Ён, вядучы, паведаміць нам, што тэатр чытае сапраўдную старонку гісторыі, што ўсё ўдзельнікі працэсу — сенатары і сведкі — гавораць толькі тое, што было застэнаграфавана. Што мовай гістарыч-

чыся ад уласных слоў, яна патрабуе дапамогі рускаму народу — даць яму чарніла, алоўкі, запалкі, адзенне, абутак і пяцьдзесят тысяч добрых салдат, каб скінуць бальшавікоў.

Ролю выконваюць у адных спектаклях — Л. Ржэцкая, у другіх — С. Станюта, выконваюць па-рознаму, але сутнасць былой рэвалюцыянеркі адна і тая: страціўшая ўсялякую павагу да народа старая, якая, па выразу Леніна, можа спатрэбіцца хіба толькі для карціннай галерэі. Але — небяспечная старая, бо за яе паказанні з гатоўнасцю хапаюцца сенатары...

Гэта пра яе са знішчальнай прастатой гавораць Раймонд Робінс (В. Белаховіч): «яна не думала, што рэвалюцыя будзе рэвалюцыяй». Ён пабываў у Расіі ў якасці кіраўніка місіі амерыканскага Чырвонага Крыжа. Раймонду Робінсу даводзіцца шмат і цяжка раздумваць: ён сустракаўся з Леніным, ён бачыў рэвалюцыю на свае вочы, ён бачыў, што яна — акрываўленая і ўзброеная, не романтичная мара лагодных «р-рэвалюцыянераў». Але што яна — існуе, і факт гэты неабвержны. І тады зразумеў, што яго, Робінса, асабісты абавязак паклапаціцца, каб «амерыканскія хлопцы і рускія сяляне не забівалі адзін аднаго з прычыны няправільнай ацэнкі становішча...»

Тое, што Робінс цяжка і пакутліва прадумвае і шукае, Джон Рыд (А. Мазлоўскі) прымае адразу, ён, удзельнік мексіканскай рэвалюцыі, герой рэвалюцыйнай барацьбы амерыканскіх рабочых, адразу становіцца адданым сябрам Вялікага Кастрычніка. І таму ніякія нагаворы добраахвотнага шпіка доктара Сайманса (З. Стома), які з гатоўнасцю паклёпнічае на Саветы, ніякія пагрозы не прымусяць яго змяніць сваю пазіцыю, як не прымусяць вагацца Луізу Брайант — яго жонку, журналістку (Л. Давідовіч), пісьменніка Альберта Рыса Вільямса (Б. Уладзімірскі) або Бесі Біці (Г. Талкачова).

Кожны з іх увайшоў у гісторыю рэвалюцыі сваёй кнігай.

дзверы, і ля кожных дзвярэй, шчыльна закупорыўшы праём, — жандар. А на сцэну, на лобнае месца, лёгкай хадой ступае высокі юнак у арыштанцкай кашулі, з лёгкімі прамымі валасамі і ўпартым задумлівым позіркам. «Падсудны Аляксандр Ульянаў!» — крычыць суддзя...

Мы здрыганемся яшчэ раз, калі зноў расчыняцца дзверы і электрычныя ліхтарыкі праніжваюць цемру, а ля дзвярэй ужо не жандары-гестапаўцы, а перад судом — Георгій Дзімітраў.

...Яны не пройдуць перад намі — Даніэль Дэфо, негацыянт і пісьменнік, які напісаў «Гімн ганебнаму слупу» і да яго ж выстаўлены; Мікалай Чарнышэўскі, пісьменнік, філосаф і рэвалюцыянер, гонар і сумленне свайго часу; Пётр Шміт, дэпутат севастопальскіх рабочых...

Кожны з іх сведка абароны ў гэтым несправядлівым судзе, дзе суддзя — Рэвалюцыя. Сведка — і падсудны. Але галоўны сведка абароны — гэта мы. Мы, што сядзім у зале, маем у сваім распараджэнні і дакументы, і факты, ведаем, што Вялікая Рэвалюцыя вытрывала праверку часу, і займаем пазіцыю праўды. Мы — і ад нашага імя вядучы.

Ён знаходзіцца ў зале, вядучы — Віктар Тарасаў. Ён — нібы наш паўпрэд, паўпрэд нашага часу. Ён прад'яўляе суду іншыя дакументы — тыя, якія суддзі старанна схавалі, ён чытае запіску, знойдзеную на сталё Керанскага пасля яго паспешных уцёкаў, — сведчанне разрухі і голаду, што засталася рэвалюцыі ў спадчыну ад Часовага ўрада. Ён абвешчае тэлеграму Леніна: «Хлеба, хлеба і хлеба... Богам прашу!» і, нарэшце, — пісьмо Леніна амерыканскім рабочым.

Ён раскажа, што было ў Расіі яшчэ горш, яшчэ страшней. Але тое, што прагучэла ў зале суда, не мае нічога агульнага з тым, што адбывалася, усё гэта — паклёп. Бо сутнасць — у пазіцыі, з якой разглядаць рэчаіснасць.

Ён выходзіць з нашай пазіцыі — пазіцыі праўды.

Л. БРАНДАБОУСКАЯ

Чым палоніш ты сэрца, Белая Вежа? Подыхам далёкага мінулага? Пэўна, пачынаецца з гэтага. Глядзіш на Камянецкую вежу, паходзіш вакол яе і падумаеш: гэта ж калі яшчэ! — у канцы дванаццатага стагоддзя паставілі тут нашы продкі такое ваяўнічае, грознае збудаванне, абараняючы сваю і нашу свабоду, сваю і нашу родную зямлю! Ад татарскага ярма і ад нямецкіх баронаў, ад усіх, хто з далёкіх яшчэ з тых часін цягнуў хцівыя рукі і вострыя мячы сюды, у гэты слаўны багачце і прыгажосцю край.

А вось і яна, сама пушча. Не, не спяшайцеся адразу ў музей, дзе спецыяльна для экскурсантаў, турыстаў, гасцей сабрана ўсё, што ёсць у пушчы, сабрана рукамі людзей вучоных і ўмелых. І ў вальеры не спяшайцеся, туды, дзе жывуць «жывыя» зубры, алелі, дзікі. Сюды вы паспееце трапіць потым, пазней.

А пакуль што... Калі яшчэ толькі-толькі ўзышло сонца, і праз ствалы высокіх соснаў сочыцца гэтае ружова-дымчатае святло, калі птушыныя сімфоніі яшчэ толькі бяруць першыя акорды, — ідзіце ў пушчу. Ідзіце не па асфальтавай дарожцы, а напрасткі, куды глядзяць вашы вочы, куды вядуць ногі. Ідзіце ў глыбіню пушчы.

Тут, пэўна, нашы продкі ўслаўлялі Перуна, у гэтым сваім заповітным свяшчэнным гаі, стаялі, зачараваныя, слухалі пушчу, адчувалі сябе злітымі ў адно з прыродай, з вечна жывым і новым, самым про-

стым і самым велічным цудам. І ўласнае існаванне пачынае здавацца чалавеку цудам, шчаслівым падарункам прыроды. І адлятае, адлятае ад цябе ўсё дробязнае, усё нікчэмнае. Ты слухаеш пушчу... Ты — часцінка гэтага вечна жывога, цудоўнага...

Пушча. Белая Вежа. Лес як лес, можа сказаць хтосьці. Але такога лесу — у кожным сваім павароце новага, двойчы не паўторанага нідзе, ні ў адным сваім кавалачку, — бадай, вы яшчэ не сустракалі. Глядзіце, толькі што вакол вас былі сосны, высокія, мачтавыя, ці карабельныя, як называюць іх часам, сосны. А вось ужо вас абступіла з усіх бакоў сямейства беланогіх бярозак, яшчэ крышку прайшлі вы далей — і дубовы гай стрэўся на вашым шляху, яшчэ прайшлі — і ўжо нешта зусім новае: непраходны гушчар, які асабліва добра асацыіруецца ў вашым уяўленні са словам «пушча» — дрымучая, непраходная... І колькі б вы ні ішлі — прырода без стомы будзе раскідваць перад вамі ўсё новыя і новыя пейзажы, усё новыя свае мастацкія палотнішчы.

І так на сотні кіламетраў... І вы зразумеете самі, чаму, за што яе называюць унікальным, адзіным у Еўропе, а можа і ў цэлым свеце запаведнікам — нашу Белавежскую пушчу.

А яшчэ за тое, што жывуць тут на свабодзе, адчуваюць сябе, як і мільёны гадоў назад, поўнымі гаспадарамі пушчы — зубры, алелі, дзікі, што

БЕЛАЯ ВЕЖА

Фота А. Станавова
і Ул. Вяхоткі.

жыве тут безліч птушных відаў. Сапраўднае звярынае і птушынае царства. Вось глядзіце, глядзіце — у гушчары паказаліся два «патрыяхі», два зубры, пастаялі, пакасаўрыліся здалёк на вас сваім не надта лагодным позіткам — і зноў павярнулі ў гушчар, быццам няма ім справы ні да стагоддзяў, што праяцелі над зямлёй, ні да нас, ні да нашай тэхнікі і цывілізацыі. З глыбіні вякоў глядзяць гэтыя зубрыныя вочы, глядзяць так, як глядзелі некалі вочы мамантаў і дыназаўраў. Людзі збераглі і захавалі праз столькі розных каралеўскіх і царскіх паляванняў, праз столькі войнаў гэтага старажытнага пушчанскага зверра. Збераглі ў імя навукі.

А нядаўна ў газеце «Правда» было расказана, як збераглі для навукі і нас з вамі вучоныя ўжо было зусім знікшую на зямлі пароду дзікіх коней — тарпанаў. Іх таксама вы ўбачыце тут, у Белавежскай пушчы. Польскія вучоныя перадалі нашым вучоным сям'ю тарпанаў, перадалі «на развод», і вось ужо маленькае тарпанятка даверліва паглядае на людзей, паглядае пакуль яшчэ з вальера. Пройдзе час, і статак тарпанаў будзе насіцца па пушчы, як насіліся па Еўропе мільёны гадоў назад незлічоныя статкі іх продкаў.

Ходзяць зубры па пушчы. Берагуць іх людзі. Кожнаму зверу, што водзіцца тут, — свой улік, свой догляд. Пушча — храм прыроды, і пушча — жывая яе лабараторыя. У гэтай

лабараторыі ёсць людзі, якія не гадзінамі бываюць тут, як мы з вамі, а, зачараваныя таямніцай і хараствам пушчанскай прыроды, — усё жыццё...

Са студэнцкай аўдыторыі прыйшоў сюды Яўген Аляксандравіч Рамлаў. І прысвяціў пушчы ўсё сваё жыццё, сваю працу лесавода. Вучоны сакратар. Ён называе прозвішчы (па спецыяльнай просьбе — пераважна жаночыя) людзей, якія аддаюць сваю працу, думкі, талент даследавальніцкай пушчы, расказвае коратка аб іх навуковых тэмах. Аб тым, што Аляксандра Пятроўна Уцянкава вывучае лес, глебы і зрабіла некалькі вельмі каштоўных для навукі адкрыццяў, што Людміла Корачкіна — вядомы не толькі ў нашай рэспубліцы зубразнаўца, а Вера Мікалаева — захоплены таленавіты батанік, што яе класіфікацыя 900 відаў раслін Белавежскай пушчы — вынік шматгадовай і карпатлівай працы.

...Дзяўчынка-школьніца гадоў шаснаццаці, у зялёным камбінезоне, з кампасам і картай, адпраўляецца ў сваю першую самастойную навуковую экспедыцыю. У глыбіню пушчы. Лена Здзярская — яна прыехала з Масквы — аматар прыроды, і ўжо не проста аматар: даследавальнік. Расце змена! І добра, і няхай расце. Каб захаваўся і надалей, для нашых унукаў і праўнукаў, гэты жывы цуд прыроды — Пушча Белавежская.

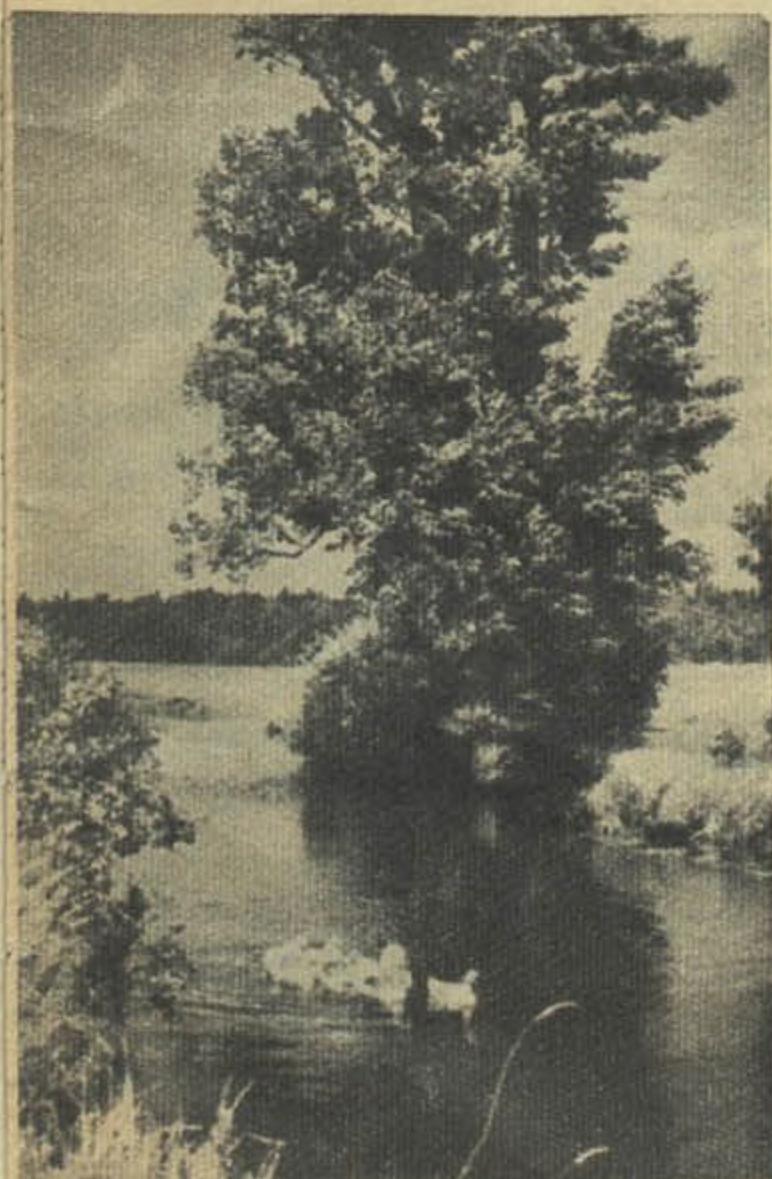
А. ПАУЛАВА

Прыграўс.

Старажыл пушчы.

Раніцой на возеры.

Ласянь пайшло на вадапой.

Рэчка лясная.

Гаспадар.

ЗАІКАННЕ ДЗІЦЯЦІ

Заіканне з'яўляецца сур'ёзным моўным парушэннем, якое пераходзіць у правільнаму развіццю дзіцяці і яго паводзінах у школе. Яно ўзнікае часцей за ўсё ў раннім дзяцінстве, калі мова яшчэ недастаткова сфарміравана, але можа наступіць і пазней, пасля перанесеных захворванняў—грыпу, коклюшу, шкарлатыны і інш. Калі бацькі злоўжываюць алкагольнымі напіткамі, дзеці часцей пакутуюць ад дэфектаў мовы. Калі ў сям'і хто-небудзь заікаецца і дзіця штодзённа чуе мову з парушаным рытмам, то і яно шляхам пераймання можа пачаць рэфлектарна заікацца. Да заікання схільны дзеці, у якіх парушан сон.

Паступова пры заіканні ў дзяцей пачынаюць узнікаць страхі перад мовай. Яны адчуваюць незвычайнасць, непаўнацэннасць сваёй мовы, і кожны прыступ заікання наносіць новую псіхічную траўму.

Вельмі важна пры ўзнікненні заікання своечасова звярнуцца за дапамогай да ўрача. Ёсць спецыяльныя медыцынскія ўстановы псіха-лагапедычнага характару ў Маскве, Ленінградзе, Харкаве, Мінску і іншых гарадах, дзе праходзяць лячэнне дзеці з рознымі моўнымі дэфектамі. Галоўнай мэтай з'яўляецца перавыхаванне характару заклікага дзіцяці, умацаванне волі і ўпэўненасці ў тым, што можна гаварыць свабодна, без затрымкі, непаспешліва і выразна. Важнай умовай з'яўляецца стварэнне спрыяльнай абстаноўкі дома і ў калек-

тыве, дзе дзіця знаходзіцца. Спакойныя, роўныя і ўважлівыя адносіны да дзіцяці спрыяюць замацаванню выніаў лячэння.

Вельмі важна прадукіць развіццё заікання. З гэтай мэтай дзіця неабходна аберагаць ад моцных нервовых узрушэнняў, спалоху, лішняй нарузкі на яшчэ слабую нервовую сістэму. Не трэба перагружаць яго мноствам відовішчаў (кіно, тэатр, тэлевізар). Асабліва не раім доўга глядзець тэлевізар увечары, бо гэта павышае стабільнасць дзіцяці. Атрыманыя ўражанні трываюць яго і ў сне, не даючы адпачынку нервовай сістэме. Няўмелы пад-

АСІНАЯ ТАЛІЯ, ФІЯЛЕТАВЫЯ ВОЧЫ І РЫЖЫЯ ВАЛАСЫ...

Змагацца з дрэннай модай хоць і цяжка, але можна. Змагацца з жаданнем быць прыгожай і захапляючай—задума безнадзейна. І вельмі добра, што безнадзейна. Вельмі добра, што і дзяўчаты, і жанчыны ўсёх узростаў шмат сіл і часу аддаюць клопам пра сваю знешнасць.

Але вось пісьмо ў рэдакцыю ад школьніцы Раі з Гомеля: «...Многія дзяўчаты, каб стаць прыгажэйшымі, моцна зацягваюцца шырокімі рамянямі, носяць вельмі цесныя паясы. Ці не шкодзіць гэта здароўю?»

І яшчэ адно пісьмо—мама скардзіцца на дачку, таксама школьніцу: «Пачала фарбаваць вейкі нейкай брыдой, і цяпер вочы слязца, часта бывае «ячмень». Напішыце, што фіялетавае вочы—гэта шкодна».

Пісьмо 30-гадовай жанчыны: «Адразу ж пасля школы я абрэзала касу. Насіла высокія

прычоскі—з начосам, з шыньёнам. Ніводнай, напэўна, ночы не праспала без бірудзей. А цяпер... маленькі мышыны хвосцік застаўся. Мне вы ўжо не паможце. Але напішыце для іншых, для тых, у каго валасы яшчэ добрыя: дзяўчаты, пабярэжыце іх. Бо і ў 30 год хочацца быць прыгожай, але мушу цяпер стрыгчыся «пад хлопчыка» і фарбавацца ў рыжыя колер, каб не блішчала лысіна...»

Што ж выходзіць? З аднаго боку—усе хочучы быць прыгожымі, і гэта добра, і гэта ўсе вітаюць. А з другога—ад пагоні за прыгажосцю церпіць здароўе. Каштоўнасць іх непараўнальная—нават у юнацтве «быць прыгожым—добра, а здаровым—лепей». А з узростам (дзяўчына ж павінна стаць жанчынай, павінна выйсці замуж, узваліць на сябе шматлікія абавязкі па гаспадарцы, а галоўнае—па нараджэнню і вы-

хаванню дзіцяці, што патрабуе моцнага здароўя) пра здароўе пачынаюць клапаціцца ўсё больш і больш.

Пытанні, якія падмаюць чытачкі, патрабуюць адказу не толькі з пазіцыі медыка. Абмежаванасць месца не дазваляе адыходзіць ад тэмы, а як хацелася б прааналізаваць, адкуль бярэцца ў 15—17-гадовых, цудоўных сваёй юнацкай свежасцю дзяўчынак цяга да размаўлявання сваёй скуры.

Самая сур'ёзная праблема паднята Раі. І адказ без усякіх агаворак адзін. Так, імкненне набыць асіную талію, усяляк уціскаючы брушны прэс, безумоўна, шкоднае. Не буду палыхаць, называючы хваробы, якія ад гэтага могуць узнікнуць, — лепш іх не ведаць, але скажу, што церпяць ад перацягвання і лёгкія, і сэрца, і печань, і страўнікава-кішэчны тракт, і нават органы малогатаза—у прыватнасці, матка. Шкодзіць гэта і галаўному мозгу: пагаршаецца памяць, кемлівасць, паяўляецца галаўны боль, раздражняльнасць. Якое ўжо тут характэрна!

І што самае крыўднае—усе гэтыя хітрыкі з паясамі і рамянямі не толькі не робяць талію танейшай, а нават наадва-

рот—варта іх зняць, як настане зусім натуральны працэс расслаблення і адпачынку... І з кожным днём усё цяжэй зацягваць рамень на тую ж дзірачку.

Дык як жа быць? Як набыць гэтую самую асіную талію, натуральную грацыёзнасць рухаў і паходкі, а заадно—непрымушаную натуральную паставу і здароўе? Выхад ёсць, і абсалютна надзейны. Трэба займацца спортам або фізічнай культурай. Вядома, зацягнуць рамень хутчэй, чым кожны дзень паўгода-год рабіць практыкаванні, якія фармуюць талію. Але што будзе праз год? А праз 10 год? Палічыце, дзяўчаты,—і праз 10 год вы будзеце хацець астацца прыгожай. Але рамень і паясы вам тады ўжо не памогучы. А фізкультура—паможка абавязкова.

Пачынаць трэніроўкі можна пасля парады з лечачым урачом і, лепш за ўсё, пад кіраўніцтвам трэнера...

...З вялікім задавальненнем параіў бы я пачаць займацца спортам і дзяўчыне з фіялетавамі вачыма і «ячменямі» на павеках. Але спорт тут не паможа. Тое, што ўносіць хімічныя рэчывы ў такое далікатнае

ЭКРАН

Кадр з кінафільма
«Дырэктар».

Самай драматычнай падзеяй для Петраграда часоў грамадзянскай вайны была абарона ад войск Юдзеніча ў 1919 годзе. Буржуазія на ўвесь свет трубіла аб узяцці горада рэвалюцыі. Генерал Юдзеніч сапраўды бачыў у бінокль залаты купал Ісаакіўскага сабора.

Рэвалюцыйны Петраград не быў узяты толь-

кі таму, што Ул. І. Ленін з Крэмля пастаянна кіраваў дзеяннямі піцёрскіх камуністаў, прымаючы экстранныя, энергічныя меры па абароне горада. Горад не быў узяты таму, што піцёрцы праявілі рашучасць і гераізм, аб якім, як хвалі аб граніт, разбіліся наступаючыя полчышчы Юдзеніча.

Гераічнай абароне

чырвонага Піцера ад банд генерала Юдзеніча і атамана Булак-Балаховіча прысвечана новая двухсерыйная мастацкая кінакарціна «Вугал падзення», створаная рэжысёрам Генадзем Казанскім на кінастудыі «Ленфільм» па матывах аднайменнага рамана Усевалада Кочатава. Гэта яркі хвалюючы кінарасказ пра тое, як у незабыўным 1919-м, у дні, калі вырашаўся лёс Петраграда і ўсёй Савецкай Расіі, сутыкнуліся ў непрымірым барацьбе два светлы, два лагеры. Суровы час патрабаваў ад кожнага чалавека адказу: з кім ты і супраць каго, на якім банку барыкад стаіш?

У ролі Ул. І. Леніна здымаўся Юрый Каюраў, у ролі Ф. Э. Дзяржынскага—В. Дорын.

У іншых ролях здымаліся П. Кашлакоў, Г. Кулінаў, А. Шэнгелая, Т. Іванова, В. Самойлаў, Н. Цімафееў, Н. Весялоўская, К. Адашэўскі.

Кадр з кінафільма
«П. І. Чайкоўскі».

ход да дзіцяці—пагрозы, пакаранні, перадражніванні і на-смешкі—усё гэта павялічвае яго нервовае напружанне і вядзе да парушэння рытму і тэмпу мовы.

Асаблівую ўвагу трэба ўдзяліць рэжыму дня: рэгулярны сон, адпачынак, харчаванне, прагулкі на свежым паветры ў пэўныя гадзіны. Неабходна прывучаць дзіця гаварыць павольна, нараспеў, выхоўваць у ім упэўненасць, што прыгожая мова залежыць ад яго самога.

Пры своєчасным звяртанні да ўрача заіканне вылечваецца.

А. НОВІК,
уроч.

месца шкодна і небяспечна,—гэта, мусіць, не выклікае сумнення. І калі майго сцвярджэння дастаткова—вельмі добра. Калі ж недастаткова, то ёсць яшчэ адно выйсце—бацькоўская забарона. І ёсць больш працяглы, але, несумненна, і найбольш дапушчальны шлях—павышаць агульную культуру чалавека.

Перш чым закончыць, некалькі слоў пра тыя віды касметыкі, якія здаюцца настолькі прывычнымі, што пра іх шкоднасць і гаварыць не варта. Я маю на ўвазе крэмы, пудры, памады. Так, ужываюцца яны вельмі шырока, але ўсё ж шкода ёсць. Шкода ад таго, што пад слою «тынкоўкі» хаваецца сапраўднае хараство: шкоднасць ад таго, што ўжываюцца сродкі не тыя, што мог бы параіць спецыяліст, а тыя, што ёсць у продажы, або тыя, якімі карыстаецца сяброўка.

Цяжка змагацца з модай. Немагчыма змагацца з жаданнем быць прыгожай. Але можна і трэба змагацца за здароўе. І памагчы ў гэтай барацьбе ўрачам павінны і бацькі, і настаўнікі, і грамадскасць.

В. САЛАУХІН,
кандыдат медыцынскіх навук.

Мал. Я. Змітровіча.

Мама, пачытай!

Б. ШТОРМАУ

Карандаш

З бялюткага дрэва
І вугалю чорнага
Радзіўся на свет
карандаш,
З вачыма цікаўнымі,
Носікам круглым,
Ён лепшы
Таварыш наш.
Ён вершы нам піша,
Малюе малюнкi,
З паперай ў дружбе
навек,
Свае заповітныя
Песні і думкі
Даверыў яму чалавек.

З цікавасцю глядзіцца і новая мастацкая кінакарціна «Чайкоўскі» вытворчасці кінастудыі «Масфільм». Аўтары сцэнарыя Б. Мятальнікаў, Ю. Нагібін і І. Таланкін, рэжысёр—пастаноўшчык Ігар Таланкін.

Гэта не фільм-біяграфія і не фільм навукова-папулярнага жанру. Сваю задачу стваральнікі кінастужкі бачылі ў тым, каб даступнымі кінематографу сродкамі паспрабаваць пранікнуць у творчую лабараторыю вялікага музыканта.

Для мяне самым важным было,—гаворыць Ігар Таланкін,—пабудаваць фільм як музычны твор.

Адпраўным пунктам замыслу было перакананне ў тым, што ўсякі вялікі мастак, незалежна нават ад яго суб'ектыўных намераў, заўсёды аказваецца выразнікам свайго часу. Такім мастаком і быў Чайкоўскі.

Нам хацелася паказаць, што Чайкоўскі—бясхвосты рускі мастак. Пазбегнуўшы прамалінейных і пашлаватых алеграфій, паказаць, як вырастала яго музыка—

з уражанняў дзяцінства, праведзенага ў рускай правінцыі, ад сувязі з рускай прыродай, з рускімі людзьмі, як зусім канкрэтныя жыццёвыя ўражання, сустрэчы, падзеі пераплаўляюцца ў таную неканкрэтную, лагічна цяжка даступную рэч, як музыка.

Сваю мэту мы бачылі і ў тым, каб пранікнуць, разабрацца ў часе, калі жыў і тварыў кампазітар, даць фігуру яго ў цеснай сувязі з эпохай, з яе грамадскай атмасферай, веяннямі і драмамі.

У ролі П. І. Чайкоўскага здымаўся папулярны кінаакцёр Інакенцій Смактуноўскі.

У галоўных ролях заняты таксама Антаніна Шуранова, Яўгеній Ляонаў, Мая Плісецкая, Уладзіслаў Стржэльчык, Ала Дзямідава, Кірыл Лаўроў, Яўгеній Еўсцігнееў, Бруно Фрэйндліх.

Надрыўна стучае тэлеграфны апарат, па вузкай папяровай стужцы бягуць, складваюцца ў трывожную вестку словы, адрасаваныя ў Маск-

ву, Леніну. Былы глаўком Осіпаў падняў у Ташкенце контррэвалюцыйны мяцеж. Яго ўдалося падавіць, але амаль усе члены ўрада маладой Туркестанскай рэспублікі выразаны бандытамі.

Гэтымі трывожнымі кадрамі пачынаецца новая шырокаэкранная мастацкая кінааповесць «Надзвычайныя камісары», створаная рэжысёрам Алі Хамраевым на кінастудыі «Узбекфільм» па сцэнарыю, напісаным ім у садружнасці з О. Агішавым. Карціна расказвае аб першых гадах станаўлення Саветскай улады ва Узбекістане. У яе аснову пакладзены рэальныя гістарычныя падзеі, прататыпы яе галоўных герояў—рэальна існаваўшыя людзі.

На экраны рэспублікі выпускаюцца таксама новыя мастацкія кінастужкі «Горад першага кахання» (кінастудыя «Масфільм»), «Шукайце і знойдзеце» (Свярдлоўская кінастудыя), «Спорт, спорт, спорт!» (кінастудыя «Масфільм»).

Р. КАПЛЯ

Кадр з кінафільма
«Вугал падзення».

КУЛІНАРЫЯ

БУЛЬБА, ЗАПЕЧАНАЯ З ЯЙКАМ І СМЯТАНАЙ

Абабраную бульбу зварыце, абсушыце і гарачую пратрыце або прапусціце праз мясарубку. Бульбу трэба праціраць, калі яна гарачая, бо з астыўшай будзе вязкае і цягучае пюрэ. У бульбяную масу пакладзіце сметанковае масла і соль, добра перамяшайце і паступова невялікімі порцыямі падлівайце гарачае кіпячонае малако. Трэба, каб пюрэ было густое і аднароднае, без камякоў. У пюрэ зрабіце некалькі паглыбленняў, у кожнае з іх выліце па яйку, пасаліце і пасыпце перцам. Змажце пюрэ смятанай і запячыце ў духоўцы.

Пры падачы пасыпце зялёным.

На 10—12 бульбін— $\frac{3}{4}$ шклянкі малака, 3—4 ст. лыжкі сметанковага масла, 2—3 лыжкі смятаны, 6 яек.

КРАКЕТЫ З МАКАРОНАЎ

Дробныя макароны адварыце ў падсоленым кіпенні

(1,5 л вады і 1 сталовая лыжка солі на 250 г сухіх макаронаў). Адцадзіце на сіта або друшляк.

Вяндліну прапусціце праз мясарубку, сыр натрыце на тарцы. Макароны, вяндліну, сыр змяшайце, дадайце яйка, яечныя жаўткі, соль, перац і яшчэ раз перамяшайце.

З атрыманай масы прыгатауйце кракеткі круглай формы. Змажыце іх у збітым яечным бялку, запаніруйце ў сухарах і абсмажыце ў кіпячым тлушчы.

Да кракетаў можна падаць грыбны або таматны соус.

На 250 г макаронаў—150 г сыру, 200 г вяндліны, 3 яйкі, 1—2 ст. лыжкі сухароў, 6—8 ст. лыжак тлушчу, соль, перац па смаку.

ЯЗЫК ПА-КУБАНСКУ

Свежыя ялавічныя языкі старанна прамыйце халоднай вадой, пакладзіце ў халодную вадку і зварыце да гатоўнасці пры слабым кіпенні: вараць языкі ад 2 да 4 гадзін. Пасля 2 гадзін у вадку пакладзіце соль, нарэзаныя на кавалачкі моркву, пяташкі і рэпчатую

цыбулю, лаўровы ліст. Вараныя языкі перакладзіце з бульбу ў пасуду з халоднай вадой і, пакуль яны гарачыя, ачысціце ад скуры. Астуджаныя языкі нарэжце ўдоўж—тонкімі шырокімі лустачкамі (па 1—2 на порцыю). Падаяць язык з гарнірам—бульбяным пюрэ, зялёным гарошкам, капустай, агуркамі, памідорамі.

На 500—600 г языка—5—6 бульбін, 4—5 ст. лыжак зялёнага гарошку, 100—150 г капусты, 1—2 агуркі, 2—3 памідоры.

САЛАТА З БАКЛАЖАНАЎ

Баклажаны спячыце, астудзіце, здыміце скурку і нарэжце кубікамі; салодкі стручковы перац (выразаўшы сарцавіну з зярнятамі) спячыце і таксама нарэжце кубікамі; памідоры нарэжце паўкружочкамі; рэпчатую цыбулю нашаткуйце скрылікамі. Усю гародніну змяшайце, пасыпце яе соллю, зялёным, запраўце алеем і злёгку перамяшайце.

На 500 г баклажанаў—150 г салодкага перцу, 3 памідоры, 1 цыбуліна, 2—3 ст. лыжкі алею, соль па смаку.

САЛАТА З КАПУСТЫ І БУРАКОЎ

Тонка нарэжце капусту, крыху пасаліце, выцісніце рукамі і змяшайце з нарэзанымі печанымі буракамі. Дадайце па смаку цукар, крыху разведзенай у вадзе лімоннай кіслаты і запраўце алеем.

На 200 г капусты—адзін бурак, сталовая лыжка масла, лыжачка цукру, соль і лімонны сок.

ЯБЛЫЧНЫ „ПІРОГ“

Абярыце 10 яблыкаў сярэдняй велічыні, выньце з іх сарцавіну і спячыце. Печаныя яблыкі пратрыце праз сіта, дадайце 100 г цукру і добра перамяшайце. Пакладзіце пюрэ на блюда, пасыпце цукрам (50 г) і пастаўце ў ледзь цёплую духоўку, папярэдне выключыўшы агонь. Праз 10—15 мінут «пірог» гатовы.

ПЕЧАНЫЯ ЯБЛЫКІ З ВАРЭННЕМ

Яблыкі прамыйце, выньце з іх сарцавіну (не праразаючы яблыка наскрозь), накаліце скурку. Напоўніце яблыкі варэннем (клубнічным, сунічным, чорнапарэчкавым) і пакладзіце на патэльнію. Падліце 2—3 сталовыя лыжкі вады і на 15—20 мінут пастаўце ў духоўку, пагрэтую да сярэдняй тэмпературы. Як толькі яблыкі стануць мяккімі, выньце іх і дайце злёгку астыць. Потым пакладзіце на блюда або талерку і паліце сіропам, які застаўся на патэльні.

У варэнне падсыпце $\frac{1}{4}$ шклянкі тоўчаных сухароў або бісквітнай крошкі, тоўчаны міндаль або дробна пасечаныя грэцкія арэхі.

На 5 яблыкаў— $\frac{1}{2}$ шклянкі варэння.

КАРЫСНЫЯ ПАРАДЫ

Рысавы суп будзе празрысты, калі перабраны і прамыты рыс пакласці на 3—5 мінут у кіпелень, а затым адцадзіце на сіта. Калі вада сцячэ, высыпайце рыс у бульён і варыце да гатоўнасці.

Каб атрымаць празрысты бульён з пельменямі, апусціце іх на некалькі секунд у гарачую вадку (змыйце муку), а затым пакладзіце ў кіпячы бульён і зварыце пры слабым кіпенні.

Супы-пюрэ будуць значна смачнейшыя, калі іх заправіць праваранай сумессю з яечных жаўткоў і малака або вяршкоў (льезонам).

Для смажаных піражкоў цеста павінна быць гладкае і лёгка адставаць ад сцен пасуды. З дрэнна замешанага цеста піражкі атрымліваюцца непрыгожыя і нясмачныя.

Перад выпечкай кулябю трэба пралоць зверху ў двух-трох месцах. Гэта

неабходна для выхаду пары (ад фаршу) у час выпякання.

Не трэба доўга кіпяціць наву і некалькі разоў падаграваць, ад гэтага пагаршаецца яе смак і пах.

Калі тушаную капусту гатуеце з салом або вэнджанай грудзінкай, то іх абсмажваюць і кладуць у капусту замест тлушчу ў пачатку тушэння.

Калі прыпушчаную гародніну запраўляеце соусам, то яе праграеце да кіпення.

Рэчы, якія ліняюць, мыйце ў ледзь цёплай вадзе, дадаўшы ў яе крыху солі і воцату.

Калі вы сушыце яркую рэч на сонцы, яе трэба вывернуць на левы бок, каб не выціла.

Мыйце і палашчыце шарсцяныя рэчы ў аднолькава цёплай вадзе—ад рэзкай змены тэмпературы рэчы збягаюцца. Не

панідайце трыкатажныя рэчы ў вадзе, хутчэй мыйце і сушыце іх.

Шаўковы трыкатаж мыйце ў цёплай вадзе не вышэй 40°. Пена збіваецца з парашка «Новость» або мыльнай стружкі. Затым рэч палашчыце ў чыстай цёплай вадзе, злёгку выціскаюць і загорваюць у прасціну або ручнік, затым распраўляюць і кладуць для прасушкі на чыстую тканіну.

У ракавіне дрэнна сцякае вада. Усыпце ў гарлавіну зліву жменьку соды. Дачакайцеся, пакуль сода знікне ў дрэчках рашоткі. Цяпер уліце ў ракавіну паўшклянкі воцату. Праз секунду-другую адкрыўце кран, прамыйце зліўное калена вадой. Усё ў парадку.

Уздутую плітку пласціку, якая адсталала ад падлогі, можна прыклеіць так. Ачысціце ад бруду падлогу. Пакладзіце плітку на месца, накрыйце чыстым аркушам паперы і папрасуйце моцна нагрэтым прасам (спачатку хутка, затым больш павольна). Яна выпрастаецца і надзейна прыварыцца да свайго месца.

Я жыву ў сельскай мясцовасці, з'яўляюся членам калгаса, маю прысядзібны ўчастак у размеры 0,31 га. Муж—служачы. Ці будучы мае дзеці мець права на маёмасць, калі яны атрымаюць аліменты па выканаўчаму лісту?

В. БОХАН

Паважаная Валянціна Паўлаўна!

У сваім пісьме Вы закранаеце два розныя пытанні — аб праве дзяцей на аліменты і на маёмасць.

Згодна з артыкулам 80 Кодэкса аб шлюбе і сям'і Беларускай ССР, бацькі абавязаны ўтрымліваць сваіх непаўналетніх дзяцей і непрацаздольных паўналетніх дзяцей, якія маюць патрэбу ў дапамозе. Калі бацькі добраахвотна не выконваюць гэтага абавязку, дзеці маюць права атрымаць аліменты па суду. Гэтая норма закона ў роўнай меры адносіцца да ўсіх дзяцей незалежна ад таго, дзе і кім працуюць іх бацькі (рабочымі, служачымі, калгаснікамі і да т. п.).

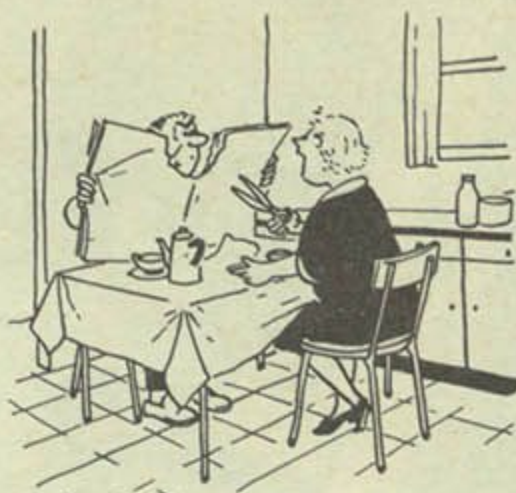
Што датычыць права дзяцей на маёмасць, то яно залежыць ад таго, у сям'і якога тыпу — калгаснага двара або гарадскога тыпу — яны жывуць і выхоўваюцца.

Згодна з артыкулам 125 Грамадзянскага кодэкса Беларускай ССР, усе члены калгаснага двара, уключаючы дзяцей і са-старэлых, маюць аднолькавае права на маёмасць двара. Пры падзеле паміж мужам і жонкай маёмасці, якая належыць гаспадарцы гарадскога тыпу, суд можа толькі ў асобных выпадках, улічваючы інтарэсы непаўналетніх дзяцей, прысудзіць мужу ці жонцы большую (а не роўную) долю. Іншымі словамі, дзеці сям'і гарадскога тыпу не маюць такога права на агульную маёмасць, як дзеці сям'і калгаснага двара.

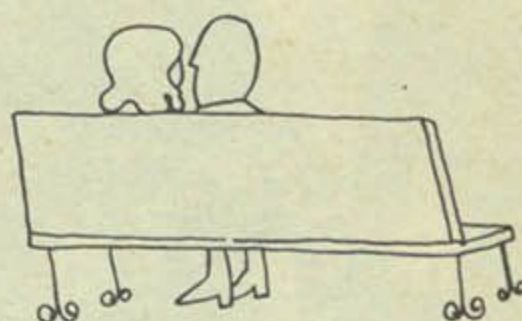
Тып гаспадаркі вызначаецца не месцам яго знаходжання (горад, сяло), а асноўным родам заняткаў членаў сям'і.

Мяркуючы па Вашаму пісьму, Валянціна Паўлаўна, Ваша гаспадарка належыць калгаснаму двару. Таму ў выпадку спрэчкі аб падзеле маёмасці Вашы дзеці атрымаюць роўную долю з астатнімі членамі двара і незалежна ад таго, што яны будуць атрымліваць аліменты на сваё ўтрыманне.

А. ХВАСТОУ,
кандыдат юрыдычных навук.

Без слоў.

Без слоў.

У радзільным доме.
— Калі ён апытомнее,
растлумачце яму, што гэ-
тых дзяцей вязуць толь-
кі купацца.

АДКАЗЫ НА ЧАЙНВОРД «ЗЯМЛЯ — КОСМАС», змяшчаны ў 5-м нумары часопіса

1. Гжаці. 2. «Космас». 3. Спадарожнік. 4. Касмадром. 5. Мегагерц. 6. Церашкова. 7. Антарэс. 8. Сузор'е. 9. Еўропа. 10. Альтаір. 11. Рак. 12. Касманаўт. 13. Тэлескоп. 14. Папавіч. 15. «Чайна». 16. Астэроід. 17. Дэва. 18. Атмасфера. 19. «Алмаз». 20. Зорна. 21. Андромеда. 22. Астраномія. 23. «Ястраб». 24. Балід. 25. Дракон. 26. Нептун.

На першай старонцы вкладки: аператар машыналічальнай станцыі «Гомсельмаша» Тамара Карпіносава на адпачынку.

ПАДАРУНАК ПРЫРОДЫ

Багатая лясамі Глыбоччына. Белыя з залацістым адлівам бярозавыя гаі раптам змяняюцца густым сасновым борам. А на ўзлесці прытулілася невялікае, двароў трыццаць, сяло з дзіўнай назвай Калечполле. Старажылы нажуду, што калісьці тут быў лес і хтосьці, ссякаючы дрэва, моцна пакалечыўся. З таго часу сяло і завецца Калечполлем... Тры разы палілі яго гітлераўцы, многіх жыхароў расстралялі. Пасля вайны сяло адбудавалася нанова.

Ля крайняй хаты стаяць грыбаварачныя катлы, бочкі і іншае начынне. Тут жыве нарыхтоўшчыца Клеапатра Самсонаўна Хверанец, вялікая знаўца грыбных мясцін, усякіх лекавых зёлак. Яшчэ не ўсюды сышоў снег, а яна ўжо ў пошуку. Першыя грыбы—страчкі і смарчкі—збірае ў красавіку—маі. Памагае бацька Самсон Іосіфавіч. Ён першы даведваецца аб паяўленні грыбоў і карысных раслін і тады падганяе дачку:

— Кленя, у беразняку, за рэчнай, вылезлі баравікі. Кліч сваіх памочнікаў!

Такі час упускаць нельга. Разам з нарыхтоўшчыцай туды зараз жа накіроўваюцца зборшчыкі-аматары: школьнікі, хатнія гаспадыні. Круглыя суткі тады віецца дымок над грыбаварачным пунктам, не змаўкаюць вясёлыя галасы.

За восем гадоў Клеапатра Хверанец нарыхтавала 6,5 тоны лісту трыфолію, 6 тон кары крушыны, звыш 2,5 тоны васількоў, 1,5 тоны бяссмертнаў, каля 1,5 тоны кветак піжмы, каля 100 тон марынаваных высаканасных грыбоў.

Апрача таго, яна нарыхтоўвае гародніну, фрукты, паўторную сыравіну. Звыш 40 аматараў-зборшчыкаў—яе пастаянныя памочнікі. У час летніх канікул збіраюць каштоўныя лекавыя расліны і грыбы дзеці Клеапатры Самсонаўны Галія і Дзіма.

Праца нарыхтоўшчыкаў добра аплатаецца. Васьмкласніца Даната Буёнак за сезон сабрала 40 кг васількоў і 700 кг грыбоў на суму 680 руб. Пяцікласнік Станіслаў Садкоўскі разам з сястрой Валяй сабралі па 30 кг плястнаў васілька і атрымалі 600 руб. Ганна Валюшка, Іван Лапатка і Тамара Беглік, якія сабралі па 50 кілаграмаў плястнаў васілька, былі ўзнагароджаны пугёўнамі ў піянерскі лагер «Артэк», а іншыя атрымалі падарункі—транзістарныя радыёпрыёмнікі, кнігі.

Л. ПУЖЛІС,
інструктар Віцебскага аблспажыўсаюза.

Галоўны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія:
М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КО-
НАНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА,
В. А. ЧАРНЯўСКАЯ.

Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.
Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 32-20-51, адказн. сакратара,
аддзела прамысловасці — 32-38-14, аддзелаў сельскай гаспадар-
кі і культуры — 32-38-24.

Мастацкае афармленне Ю. Ул. Пучынскага.
Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар В. І. Асіпенка.

Журнал «Работница и крестьянка»
на беларускім мове. Выданне ЦК КП Беларусі.

АТ 22729. Здадзена ў набор 29.V-70 г. Падпісана да дру-
ку 22.VI-70 г. Друкары: 5,5. Аўт. арк. 7,3. Папера 60×90%.
Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі, Мінск. Цана 15 кап.

Дадатак — выкрайка. Тыраж 384055 экз. Зак. 951.

Цена 15 коп.

74995